

Gazete Tefrikaları Örneğinde Beyaz Rusların İstanbul Yılları (1920-1940)

*Badegül CAN EMİR**

Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Trabzon

E-Mail: canbadegul@gmail.com

ORCID-ID: 0000-0003-1046-1188.

Hanife ÇAYLAK

Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Rus Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Trabzon

E-Mail: caylakhanife@gmail.com

ORCID-ID: 0000-0001-8280-4624

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 18.02.2024 Kabul Tarihi / Accepted: 20.02.2025

ÖZ

CAN EMİR, Badegül; ÇAYLAK, Hanife, **Gazete Tefrikaları Örneğinde Beyaz Ruslar'ın İstanbul Yılları (1920-1940)**, CTAD, Yıl 21, Sayı 42 (Bahar 2025), s. 409-440.

Türkiye, 1917 Bolşevik Devrimi sonrasında ülkesini terk eden Beyaz Rusların göç güzergâhlarından biridir. Mütareke yıllarında göçmenleri ağırlayan Türkiye, onlarla birlikte sosyal ve kültürel alanlarda pek çok dönüşüme uğramıştır. Bu çalışmada ülkelerde gerçekleşen eğitim

* Sorumlu yazar / Corresponding author

süreçlerine asırlarca eşlik eden gazete sayfaları üzerinden Beyaz Rusların İstanbul yaşamı, Türk insanı ve toplumu üzerindeki sosyokültürel etkilerine değinilecektir. 1920-1940 yılları arasında Cumhuriyet, Milliyet, Vakit, Akşam, Vatan, Hâkimiyeti Milliye, Açık Söz, İzmir Ticaret Postası, Bugün gibi gazetelerde tefrika edilen hikâyelerden seçilen örneklerle Rus karakterler üzerinden genel bir çerçevede Beyaz Rusların İstanbul yılları, şehrin sosyal hayatına ve halkın kültürel kodlarına etkisinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada ayrıca seçilen gazete tefrikaları aracılığıyla Türk yazarlarda Rus göçmeni tipinin nasıl olduğunun ortaya konulması hedeflenmektedir. Bu hedefe yönelik tasarlanan çalışmanın birincil veri kaynaklarını Beyaz Rusların İstanbul yıllarını tefrika hikâyelerine taşıyan seçili gazeteler oluşturmaktadır. İçerik analizi yöntemiyle yaklaşılacak çalışmanın bilimsel yeniliği, Türkiye’de esasen çokça çalışılmış olan Beyaz Ruslar konusunu ilk kez gazetelerde tefrika edilen edebi eserlere dayanarak, Türk yazarların bakış açısıyla ortaya koymasıdır. Bununla birlikte bu çalışma okur ve araştırmacılara edebiyat- gazete ilişkisi üzerine düşünme fırsatı da sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beyaz Rus, İstanbul, Göç, Gazete, Tefrika.

ABSTRACT

CAN EMİR, Badegül; ÇAYLAK, Hanife, **White Russians’ Istanbul Years in the Example of Newspaper Feuilletons (1920-1940)**, CTAD, Year 21, Issue 42 (Spring 2025), pp. 409-440.

Türkiye was one of the migration routes of the White Russians who left their country after the 1917 Bolshevik Revolution. Türkiye, which hosted immigrants during the armistice years, has undergone many transformations in social and cultural areas together with them. Based on the newspaper pages, which have contributed to the educational processes of countries for centuries, this study touches upon the socio-cultural effects of White Russians on Istanbul life, Turkish people, and society. Through the examples selected from the stories serialized in newspapers between 1920 and 1940, such as Cumhuriyet, Milliyet, Vakit, Akşam, Vatan, Hakimiyeti Milliye, Açık Söz, İzmir Ticaret Postası, Bugün etc., this research aimed to generally examine the White Russians in İstanbul, their impact on the city's social life and on people's cultural codes in İstanbul. The study also aims to reveal how Turkish writers perceive the Russian immigrant type through the selected newspaper feuilletons. The primary data sources of the study designed for this purpose were the newspapers that serialized the White Russians in Istanbul. The scientific innovation of the current study, which employed the content analysis method, is to analyze the subject of the White Russians—which has been widely studied

in Türkiye–based on newspaper feuilletons for the first time from the perspective of Turkish writers. In addition, this research also offers readers and researchers the opportunity to think about the relationship between literature and newspapers.

Keywords: White Russian, İstanbul, immigration, newspaper, feuilleton.

Giriş

Bolşevik Devrimi’nin ardından Rusya’daki İç Savaş’la (1918 -1922) birlikte Beyaz Ruslar,¹ farklı ülkelere göç ederler. Beyaz Rusların göç güzergâhlarından biri de coğrafi yakınlığından dolayı Türkiye’dir. I. Dünya savaşındaki yenilgisiyle İtilaf devletlerince fiilen işgal altında olan ve Mütareke günlerini geçiren Türkiye,² bu yıllarda Beyaz Rus göçmenlerle de hareketli bir dönem geçirir. 1919-1924 yılları arasında aralıklarla süren göçle, aralarında Rus soyluların, Beyaz Ordu’nun dağılan subaylarının, General Vrangel’in, General Denikin’in de bulunduğu yaklaşık yüz elli bin asker ve sivil göçmen İstanbul’a gelir. Göçmenlerin bir kısmı İstanbul’a, asker olanları Gelibolu ve Çatalca’ya yerleştirilir.³ Ayrıca bu göçmenlerden bir kısmı da Anadolu’ya, özellikle Karadeniz’e kıyısı olan Trabzon, Bartın, Kastamonu ve Rize gibi illere iltica eder.⁴ Ancak İstanbul, göç merkezlerinin kavşak noktasında bulunduğundan göçmenlerin çoğunlukla yoğunlaştığı şehirdir. Bu durum şehirde açlık, yoksulluk, asayiş sorunları ve bulaşıcı hastalıklar gibi problemlere neden olur. Anadolu’dan gelen Müslüman göçmenler, yiyecek, barınma ve sağlık gibi temel ihtiyaçlar konusunda sıkıntı yaşarken Rus göçmenlerin İstanbul’a kabul edilmesi halkın tepkisine neden olur. Türk hükümeti, Rus göçmenlerin İstanbul’a göçünü durdurmak için İtilaf devletleriyle temaslar kurar ve bu süreci protesto eder. Böylece, bazı göçmenler Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan gibi ülkelere sevk

¹ Çar’ın Beyaz Ordu’sundan adını alan Beyaz Rus tabiri için bk. Muammer Göçmen, “Mütareke Yıllarında Beyaz Rusların İstanbul’daki Sürgün Hayatları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 20, 2018, s. 200; Tülay Alim Baran, “Mütareke Döneminde İstanbul’daki Rus Mültecilerin Yaşamı”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 22 Sayı 64, 65, 66, 2006, s. 127.

² Türkiye’nin işgal ve mütareke günleri için bk. Mehmet Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul’un Sosyal Durumu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s.1,63; Nur Bilge Criss, *100. Yılında İstanbul’un İşgal Günleri*, Dördüncü Baskı, Kültür AŞ., İstanbul, 2022, s.19-40.

³ Coşkun Topal, “Mütareke Sonrası İstanbul’da Rus Mülteciler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 176, 2008, s.175.

⁴ Kezban Acar Kaplan, “Rusça ve Türkçe Kaynakların Işığında Beyaz Rus Mültecilerinin Anadolu’daki Yaşamları”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 35, Sayı 1, 2019, s. 4; Muammer Göçmen, “Mütareke Yıllarında Beyaz Rusların İstanbul’daki Sürgün Hayatları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 20, 2018, s.202.

edilir.⁵ İstanbul'a yerleştirilen Ruslar için buradaki hayatlarını kolaylaştıran birçok yardım kuruluşu bulunur; Amerikan, Ermeni, İngiliz, Fransız, Rum ve Yahudi topluluklarına ait birçok kuruluş, İstanbul'a gelen bu kalabalık nüfusun yerleştirilmesinde destek olur.⁶

Beyaz Rusların Türkiye'de kalışını düzenleyen 6 Eylül 1922 tarihli karara göre 5 yıl, daha sonra kararın uzatılmasıyla Türkiye'de 6 Şubat 1928'e kadar 1 yıl daha kalacak olan göçmenler bu yıllara çok şey sığdırırlar. Doktor, avukat, mühendis gibi uzmanlar mesleklerini Türkiye'de sürdürebilirler. Bununla birlikte Beyaz Rusları zanaat ve becerileriyle ülkede pek çok iş kolunda görmek mümkündür. Şubat 1929'da Atatürk'ün Rusların sınır dışı edilmesi kararını düzenlemesiyle gitmek istemeyen Ruslar da Türk vatandaşlığına geçer ve 1935 yılında soyadı kanunuyla yaklaşık 1.000 kadar Beyaz Rus Türk soyadı alır.⁷ 1940'lara kadar Türkiye'de Beyaz Rus varlığından söz edilmekle birlikte 1920–1924 yılları arası da Beyaz Rus etkileşiminin en yoğun olduğu yıllardır.⁸ Bu yıllar arasındaki çalışmalar ve dönemin gazeteleri gözden geçirildiğinde Türkiye'de, özellikle İstanbul'da pek çok ilkin uygulayıcılarının Beyaz Ruslar olduğu görülür. İstanbul'un özellikle kültürel hayatında giyim kuşam kültüründen mutfak kültürüne, deniz kültüründen spora, sanata varana kadar ilk olan pek çok şeyin mimarı Beyaz Ruslardır.⁹ Bolşevik rejimini kabullenmeyen bu insanların Türkiye yılları, İstanbul ve çevresinde barınma ve geçim kaygılarına rağmen kısa süre içerisinde dönemin toplumsal, siyasi, kültürel vb. alanlarında başat rol oynadıkları bir sürece dönüşür.¹⁰ Dolayısıyla Beyaz Rusların Türkiye'deki

⁵ Mehmet Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.74; 115,116,117.

⁶ Göçmenlerin İstanbul'a yerleştirilmeleri konusunda yapılan yardımlar için bk. Tülay Alim Baran, "Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerin Yaşamı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 64,65,66, 2006, s.130-131; Mehmet Temel, *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.134,144.

⁷ Svetlana Uturgauri, "Beyaz Ruslar ve Kemalist Türkiye", *38. ICANAS 38. Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, (10-15 Eylül 2007, Ankara) Tarih ve Medeniyetler Tarihi, Cilt VII, Bildiriler*, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, 2015, s. 3252, <https://www.ayk.gov.tr/Wp-Content/Uploads/2015/01/Uturgaur%C4%B0-Svetlana-Beyaz-Ruslar-Ve-Kemal%C4%B0st-T%C3%9Crk%C4%B0ye.Pdf>, (Erişim Tarihi: 1 Mayıs 2025),

⁸ Jak Deleon, *Beyoğlu'nda Beyaz Ruslar*, Remzi Kitabevi, İkinci Baskı, İstanbul, 1996, s. 15.

⁹ Daha detaylı bilgi için bk. Bülent Bakar, *Esir Şehrin Misafirleri: Beyaz Ruslar*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 179-213; Tülay Alim Baran, "Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerin Yaşamı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 64, 65, 66, 2006, s.119-140.

¹⁰ Daha detaylı bilgi için bk. Sevinç Üçgül, "İstanbul'da Rus Göçmen Basının Görsel Mizahı: "Zarnitsi" Dergisinde Yer Alan Karikatürler", *Turkish Studies*, Cilt 13, Sayı 28, 2018, s. 1041

göçmenlik yılları toplumsal, kültürel hayatımıza dokunma, iki ülkenin değerlerini buluşturma, karşılıklı etkileşim yıllarıdır.

Beyaz Ruslarla Türkiye'ye gelen yenilikler nelerdir, gibi bir araştırma sorusu yöneltildiğinde ulaşılan bulgular şöyle toparlanabilir: İstanbul'da Rusların etkisiyle dini, siyasi, sosyokültürel pek çok yeni yapı inşa edilir.¹¹ İstanbul'da 24 saat açık mekân (Garden Bar, Cafe de Petrograd, Pele-Mele, Nisuvaz, Turkuaz, Degustasyon, Ayaspaşa Rus lokantası, Rejans gibi vb.) ve pastane kültürü Beyaz Ruslarla başlar. Bu mekânlarda Türkler Rus yemekleri ve votkayla tanışmış, Borş gibi geleneksel Rus mutfağında yer alan yemekleri öğrenmişlerdir.¹² Ayrıca sinema, edebiyat, resim,¹³ opera, bale ve müzik gibi çeşitli alanlarda çalışmalarına devam eden Rus sanatçılar, çalışma örnekleri ve birçok sanat binasının kurulmasıyla kültürümüze katkı sunmuştur.¹⁴ Beyaz Ruslar at yarışları gibi bazı sporların kalıcı olmasında da etkili olmuş, aynı zamanda ünlü sporcularıyla İstanbul'un spor tarihinde de ses getirmişlerdir.¹⁵ Beyaz Rusların yaptığı sporlar arasında güreş de vardır. Osmanlı'nın ata sporundan esinlenip Rus kadınlarının gösteri amaçlı güreştikleri de bilinir.¹⁶ Beyaz Rus kızlarının kahvehanelerde halka, tombala oynatması da şehirde onlarla ortaya çıkan bir durumdur; İstanbul'da lokanta, bar, pavyon, otel, gece kulübü, kumarhanelerin

¹¹ Miray Cesur bu yapıları tez çalışmasında diplomatik, savaş sonrası yapılan anıtlar, dini yapılar, sosyokültürel yapılar olarak sınıflandırarak inceler. Detaylı bilgi için bk. Miray Cesur, *Türk-Rus İlişkilerinin İstanbul'daki İzleri (1700-1938)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2024, s.107-111.

¹² Detaylı bilgi için bk. Fatih Özdemir, "İstanbul'dan İnsan Manzaraları: Türk Romanında Beyaz Ruslar", *Çankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, Cilt 8, Sayı 2, Kasım 2011, s. 219; Muammer Göçmen, "Mütareke Yıllarında Beyaz Rusların İstanbul'daki Sürgün Hayatları", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 20, 2008, s. 214; Paul Dumont, "Beyaz Yıllar", *İstanbul 1914-1923*, Haz. Stefanos Yerasimos, Çev. Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021, s. 215; Miray Cesur, *Türk-Rus İlişkilerinin İstanbul'daki İzleri (1700-1938)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2024, s.107-111.

¹³ Göçmen ressamların İstanbul'dan görüntüler içeren çalışma örnekleri için bk. Marina Sigirdji, *Mı rodom iz Stambula: po sledam beloemigrantov v Turtsii prodeljeniyu*, Bosfor Global, İstanbul, 2021, s.232-240.

¹⁴ Serdar Çakmak, "Bolşevik Devrimi Sonrası Türk Topraklarına Sığınan Beyaz Ruslar", *International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, Cilt 8, Sayı 54, 2022, s. 891.

¹⁵ Bilge Ar, "İşgal İstanbul'unun Kentsel Dönüşümünü Beyaz Ruslar Üzerinden Okumak", *Yıllık*, Cilt 1, Sayı 1, 2019, s. 121.

¹⁶ Zafer Toprak, "Mütareke Döneminde İstanbul", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Tarih Vakfı, Cilt 6, İstanbul, 1993, s. 22.

sayısı da Beyaz Ruslarla artar.¹⁷ Beyaz Rusları İstanbul'da pek çok sektörde; şoförlük, seyyar satıcılık, hizmetçilik, sokak sanatçılığı, fotoğrafçılık, tamircilik, seyislik, hamallık, garsonluk vb. işlerde sosyal hayatta görmek mümkündür.

Beyaz Rusların İstanbul yılları özellikle Rus ve Türk kadınları etkileşimini göstermesi adına da ilginçtir. İstanbullular Rus başı, omzu açık elbiseler, plaj modası vb. pek çok modayı Rus kadınlarından öğrenmiştir. Bu öğrenme çoğu zaman kötü bir şeyin kültürel kodlara yerleşmesi gibi değerlendirilmiştir. Ancak Beyaz Rus kadınları, bulundukları dönem içerisinde özellikle kadın erkek ilişkileri özelinde toplumsal kodlara dokunması sebebiyle tepki çekmiş olmakla beraber, Türk kadınına olumlu ve olumsuz yönde etkiledikleri görülmektedir. Türk kadını için, kadınlarla erkeklerin bir arada eğlendiği mekânlarda Beyaz Rus kadınlarının Türk erkeklerinin gözü önünde oluşu ve sosyal alandaki varlığı rahatsız edicidir. Ancak Türk kadını bir yandan bahsi geçen tutumları eleştirirken öte yandan Beyaz Rus etkisiyle kendini saçından kıyafetine kadar değiştirir.¹⁸ Şehirde fuhuş, tombala, uyuşturucu madde vb. olumsuzluklarla birlikte anılan Rus kadınları eleştiri oklarına hedef hale gelir. Böylece Beyaz Ruslar İstanbul'da yukarıda bahsi geçen köklü değişimlerle birlikte sıcak tartışmaların da başlıca konusudur. 8 Temmuz 1939 tarihli Vakıf Gazetesi'nde Fikret Adil anlatısıyla verilen "Gardenban Geceleri" adlı "dans etmek, bara gitmek gibi eylemler medeniyet mi" diye sorarak giriş yapılan metin, bu tartışmaların bir örneğini oluşturur: "*Rus İhtilalinin İstanbul'a getirdiği Beyaz Ruslar Çarlık Rusya'sının en medenileriydi. Türk İstanbul'a medeniyetin ilk zebrini onlar aşıladılar.*"¹⁹ Her ne kadar İstanbul'daki varlıkları tartışmalar doğursa da Beyaz Rusların İstanbul yıllarında çalışma şekliyle, birkaç alanda ustalığıyla, disipliniyle saygı duyulan insanlar olduğunu da vurgulamak gerekir. Nitekim dönemin Türk yazınında çalışkanlık, beceriklilik, güvenilirlik gibi sıfatlarda Beyaz Rusların hakkı teslim edilir. 20 Aralık 1940 tarihli Akşam Gazetesinin Va-Nu imzası taşıyan *Üçüncü Cins Muhacir* başlıklı yazıda Beyaz Rusların tüm dünyada hayranlık uyandıran yönü şu sözlerle dile getirilir:²⁰

¹⁷ Detaylı bilgi için bk. Umut C. Karadoğan, "İşgal Döneminde İstanbul ve Gelibolu'da Bolşevik Aleyhtarı Wrangel Ordusu", *Bilgi*, Sayı 57, 2011, s. 152.

¹⁸ Selin Önen, "Toplumsal Tarih Çerçevesinde İstanbul'daki Modernleşme ve Eğlence Hayatı", *İletişim*, Sayı 29, 2018, s. 304.

¹⁹ Fikret Adil, "Gardenban Geceleri", *Vakıf*, 8 Temmuz 1938, s. 5.

²⁰ Vala Nurettin, "Üçüncü Cins Muhacir", *Akşam*, 20 Aralık 1940, s. 3.

Gazete tefrikalarından yapılan bu ve bundan sonraki tüm alıntılarda yazım hataları, eski sözcükler vb. değiştirilmeden aynen aktarılmıştır.

“Bütün milletler içinde kendi seçim mesleği dışında keyfin cebir ihtisas edinen bilhassa Ruslardı. Hele Çar zamanının yüksek sınıf mensupları Adam şayet zabitse, aynı zamanda ressamdı yahut armonik çalardı yahut oymacılık yapardı; işte yabancı diyorlardı iki milyon kişi sırf bu hususiyet sayesinde barınabilirdi. Hem de kalburüstünde kalarak cemiyetin hayli yüksek tabakalarında mevki tutarak. Duvarları kübiğe onlar boyadı, barları onlar açtı, yapma çiçekleri onlar sattı. Her gittikleri yere hayatının bin bir tezahürünü onlar getirdiler... Üçüncü ve en enteresan muhacir tipinin dünyayı hayran bırakan sırrı işte buymuş...”

Nitekim Beyaz Ruslar her koşulda çalışabilme, yaşayabilme, yeniden başlayabilme özelliğiyle beklenenden hızlı bir şekilde İstanbul’un sosyal hayatına ayak uydurabilmiş, hayatın her aşamasında kendilerine yer bulmuşlardır. Sadece şehre ayak uydurmakla kalmamış sosyal hayata dâhil olup getirdikleri yeniliklerle şehrin sosyokültürel yapısında bazı dönüşümlere de neden olmuşlardır.²¹ Buraya kadar sözü edilenlerden hareketle Beyaz Rusların Mütareke İstanbul’unu sosyal ve kültürel olarak işgal ettikleri söylenebilir. Hayata dair her alana dokunan bu insanların yaşantısı Türkiye’de pek çok çalışmanın konusudur ve Türk gazetelerinin okur için sunduğu haber ve içeriklerde de yer alır. *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Vakit*, *Akşam*, *Vatan*, *Hâkimiyeti Milliye*, *Açık Söz*, *İzmir Ticaret Postası*, *Bugün* vb. gazeteler Beyaz Ruslara ait her konuyu gündeme taşırken aynı zamanda gazete tefrikalarının şahıs kadrosuna Beyaz Rus karakterlerin eklendiği görülür. Böylece dönemin gazeteleri, bir kültürden gelip yeni bir kültüre adapte olmaya çalışan göçmenlerin İstanbul’daki sosyal ve kültürel hayata etkisini, şehre göre yaşama süreçlerini, hayatlarını idame ettirme biçimlerini, kendilerince şehri dönüştürmelerini vb. konuları manşetlerine taşır. Ayrıca gazeteler Beyaz göçmenlerin İstanbul’un sosyal, kültürel, siyasi hayatına etkilerini hikâye içerikleriyle takip etmeyi de mümkün kılmaktadır.

Türkiye’de esasen çokça çalışılmış olan Beyaz Ruslar konusu, bu çalışmada diğerlerinden farklı olarak, ilk kez okurun devamını okumak için sabırsızlıkla diğer günü beklediği, gazetelerde tefrika edilen, edebi eserlere dayanarak anlatılmaya çalışılacaktır. Beyaz Rusların Türkiye’deki yaşamını ve toplum üzerindeki etkilerini edebi yansımaları üzerinden de irdeleyerek konuya daha farklı bir perspektif kazandıracak olan bu yaklaşımla gazete tefrikaları, dönemin duygusal atmosferini ve bireysel hikâyeleri canlı bir şekilde yansıttığından, bu eserler aracılığıyla Beyaz Rusların deneyimleri ve Türk toplumundaki çok yönlü etkisi edebi ve toplumsal boyutlarıyla daha derin bir şekilde ortaya konulacaktır. İçerik analizi yöntemiyle inşa edilen çalışmanın bundan sonraki kısmında Beyaz Rusların Türkiye yıllarının, ülkenin sosyokültürel dönüşümdeki rolü ve işlevinin, dönemin yüksek tirajlı *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Vakit*, *Akşam*, *Vatan*, *Hâkimiyeti*

²¹ Bülent Bakar, *Esir Şehrin Misafirleri: Beyaz Ruslar*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2012, s.199.

Millîye, *Açık Söz*, *İzmir Ticaret Postası*, *Bugün* gazetelerinde tefrika edilen eserler üzerinden ortaya konması hedeflenmektedir. Bu amacı gerçekleştirmek için bahsi geçen gazetelerin 1920’li ve 1940’lı yıllar arasında yayımlanan tefrikalarının ele alınmasıyla sınırlandırılan çalışmada, Beyaz Rus örneklemiyle seçilen tefrikalardan inceleme yapılacaktır ve ulaşılacak bulgular konu bakımından kategorileştirilerek aktarılmaya çalışılacaktır. Çalışmanın bundan sonraki kısmında *Cumhuriyet*, *Millîyet*, *Vakit*, *Akşam*, *Vatan*, *Hâkimiyeti Millîye*, *Açık Söz*, *İzmir Ticaret Postası*, *Bugün* vb. gazetelerde yer alan tefrikalardan seçilen örnekler paylaşılarak şahıs kadrosuna yerleştirilen Beyaz Rusların izi sürülecektir. Bu şekilde tasarlanan çalışmaya yöneltilecek araştırma soruları da şu şekildedir: Tefrika edilen hikâyelerin şahıs kadrosunda Beyaz Ruslar var mıdır? Tefrikalarda Beyaz Rus karakterler nasıl işlenmiştir ve onlar üzerinden ne gibi çıkarımlara ulaşılır? Rus göçmeni tipi nasıl yansıtılır? Tefrikalara göre Beyaz Rusların müteareke yıllarında Türk toplumu üzerindeki sosyokültürel tesiri nasıldır?

Gazete Tefrikalarında Beyaz Ruslar

Edebiyat ve gazetecilik arasında karşılıklı faydaya dayanan bir ilişki söz konusudur. Edebiyatın gelişmesinde, eserin okur ile bir araya gelmesinde gazetenin ve derginin önemli bir görevi olduğu gibi yayınlanan edebi eserin gazeteye talebi artırmasıyla da edebiyat gazeteye fayda sağlar.²² Bu anlamda özellikle gazetelerde hikâye, roman gibi yapıtların parçalar halinde süreli olarak yayınlanmasını ifade eden tefrikalara değinmek gerekir. İyi bir tefrikanın etkisi altında kalan okuyucu bir taraftan gazeteyi alarak tiraja katkı sağlayacak öte yandan gazete sayesinde yeni bir eserle buluşacaktır. Dolayısıyla tefrikaların hem edebiyat hem de gazetecilikte özel bir yeri olduğu söylenebilir. Çalışmamızın konusu açısından tefrikalar değerlendirildiğinde tefrikaların öğretici olduğunu da vurgulamak gerekir. Nitekim tefrikalarda şahıs kadrosuna yerleştirilen Beyaz Rus karakterler üzerinden Beyaz Rusların göç öncesi yaşadıkları, Türkiye’ye göçleri, yaşam mücadeleleri, yaptıkları işler, şehrin hayatına ve kültürüne etkisi anlatılır. Tefrikalara genel olarak bakıldığında Beyaz Rusların göçünden şehir yaşamına kadar pek çok hususta okurun bilgilendirildiği görülmektedir. Göçmenlerin psikolojisine, yoksul ve her daim çalışarak geçirmek zorunda oldukları göçmenlik yıllarına vurgu yapılır. Tefrikalarda sunulan tüm bilgiler tarihi gerçeklikle de örtüşmektedir.

Kızıkların Zaferi ve Beyaz Rusların İstanbul’a Göçü

Rusya’da Bolşevik İhtilalinden sonra patlak veren iç savaşla Kolçak, Denikin, Vrangeli gibi generallerin komuta ettiği Beyaz ordu Kızıl orduya yenilir. Rus İç

²² Ömer Faruk Yücel, “Gazetecilik ve Edebiyatın Gelişmesinde ‘Tefrika’nın Rolü ve İşlevi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 17, Sayı 2, 2022, s. 371.

Savaşı'nda kızılıların kazanmasıyla Beyazların göç etmekten başka seçeneği kalmaz. Böylece İç Savaş, Beyaz Ruslar olarak tarihe geçen bu göçmenlerin, özellikle 1919-1921 yılları arasında Karadeniz kıyılarında göç etmesine neden olur.²³ Dönemin gazeteleri Rusya'daki İç Savaş'a ve Kızılıların zaferiyle yaşanan olaylara ilgisiz kalmaz ve Beyaz Rusların göç konusunu da manşetlerine taşır.²⁴ Bu manşetlerde sosyopolitik içeriklerle Beyaz Ruslar hakkında her şeyi bulmak mümkündür. Beyaz Rusların kim olduğu konusunda dahi okur bilgilendirilir. 19 Eylül 1939 tarihli *Akşam* gazetesinin "Beyaz Rusya" başlıklı yazısında söz konusu bilgilendirme şöyle yapılır: ²⁵

"Beyaz Rusya, Beyaz Ruslar...Bu söz, son günlerin siyasî edebiyatında sık sık geçiyor.... Bolşevik inkılâbını müteakip Rusya'dan kaçan burjuva Ruslara da Beyaz Rus derler. Bu tabir, komünistlerin kızıl renkte sayılmasına karşılık aristokratların rengi beyaz sayılmasından kinayedir."

Ayrıca sosyo-politik içerikler dışında, çalışmamızda asıl ilgilenilen, bu gazetelerin okurlarının devamını sabırsızlıkla beklediği tefrikalarında Beyazların yenilgi, göç ve bununla bağlantılı süreçleri şahıs kadrosunda yer alan Ruslar vasıtasıyla işlenir. Beyaz ordunun yenilgisi ve beraberindeki göçmenlik süreci, gazete tefrikalarında savaşın dehşetini, Beyaz Rusların göç güzergâhlarını, göçmenlik hissini, göçle İstanbul'un nüfus artışını gösteren içeriklerle kendine yer bulur. Yazarların tefrikalarda bu konuyu kurgu yoluyla doğrudan Rus karakterler üzerinden işlemesiyle Beyaz Rusların bahsi geçen trajedisi daha etkileyici ve insancıl bir boyut kazanır. Bu, okuyucunun empati kurmasını ve olayların derinliklerine inmesini sağlar. Bahsi geçen tefrikaların bir örneği, 29

²³ Türkan Olcay, "İstanbul'da Rus Mülteci Okulları (1920-1925)", *Turkish History Education Journal*, Cilt 7, Sayı 2, Kasım 2018, s. 325; Paul Dumont, "Beyaz Yıllar", *İstanbul 1914-1923*, Haz. Stefanos Yerasimos, çev. Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021, s.215.

²⁴ Gazete manşetlerinden birinde, örneğin Vrangeli'nin 1920'de İstanbul'a gelişi şöyle aktarılır: "Dün sabah General Vrangeli beraberinde Genelkurmay başkanı General Satilof olduğu hâlde General Kornilof Krıvazörüne binerek şehrimize ulaşmıştır" *Dersaadet*, 21 Kasım 1920. Başka bir örnekte göçmenlerin durumunu da ortaya koyarak Yakup Kadri Rus Hilesi başlıklı *İkdam*'daki yazısında İstanbul'a gerçekleşen göçü şu sözlerle anlatır: ; "Son günlerde Kırım'dan gelen muhacir yüklü vapurların manzarası, bayatta görülebilecek en müthiş, en feci, en sefil, en tüyler ürpertici şeylerden biridir.(...). Dünkü muazzam Rusya Çarlığı'nın son enkazı hatırmızda, işte bu vapurların taşıdığı isimsiz, şekilsiz, elim ve hüzün yağınlar suretinde kalacaktır. ...Dört günden beri vapurların içinde üst üste tıkalı, vapurların üstüne direklerle, zincirlere, iplere, salkım salkım asılmış bir halde ve aç susuz bekliyorlar. Neyi? Bunu kendileri de bilmiyorlar. Zira bunların hiç birinde hatıra, emel, düşünce, korku ve ümit namına artık bir şey kalmamıştır. Yakup Kadri, "Rus Hilesi", *İkdam*, 19 Teşrin-i Sani 1920.

²⁵"Beyaz Rusya", *Akşam*, 19 Eylül 1939, s.5.

Mayıs 1939 tarihli *Akşam* Gazetesi'nin Refik Halid'in Fransız işgaline direnen Türk çete reisiyle bir Rus prensesinin aşkını aktardığı *Çete* adlı hikâyesidir. Hikâyede Mösyö Verdier adlı karakter Kızılların zaferiyle gelişen olayları şöyle aktarır:²⁶

“Nihayet Kızıllar galebe etmişlerdi. Vrangl Orduları Karadeniz Sahillerini bırakıyorlar. Benim de vazifem bitmişti, İstanbul'a gidecek, işgal taburlarından birine geçecektim. Size Yalta'nın o günkü halini, olduğu gibi, bütün facia ve felaket ile anlatabileceğimi hiç sanmıyorum. Harp şehrin içinde oluyordu (...) yüz kişinin kurşuna dizildiğini gördüm. Beyaz ordu müfrezeleri, giderayak, ellerine geçen kızılları veya kızıl sandıklarını hemen bir duvara diziyorlar ve üzerlerine yaylım ateşi geçiriyorlardı. İdam edilenler arasında kadınlar da vardı.”

Yukarıdaki alıntı Rus İç Savaşı sırasında, Beyaz Ordu ve Kızıl Ordu arasındaki çatışmaların şiddetini ve vahşetini anlatması açısından da ilginçtir. Rus İç Savaşı sırasında yaşanan insanlık dramı ve savaşın yıkıcı etkileri gözler önüne serilmektedir. "Yüz kişinin kurşuna dizildiğini gördüm" ifadesi, savaşın vahşetini ve insanlık dışı uygulamalarını; idam edilenler arasında kadınların bulunması da iç savaşta kadın erkek demeden herkesin hedef alındığını göstermektedir. Bahsi geçen süreçler sonrası Beyaz Ordunun Kızıllar karşısında yenilmesiyle Beyaz Rusların göç edişine bir örnek, 3 Ekim 1934 tarihli *İzmir Ticaret Postası* gazetesinde A. Adnan tarafından yazılmış *Bozyaka Geceleri* başlıklı hikâyede okurunu karşılamaktadır. Hikâyede Betül Hanım ile Cemil Bey arasında geçen diyalogda, devrimin kurbanı Rus sarayından Meliça'nın öyküsü devrim ve göç ekseninde şöyle ifade bulur:²⁷

“Rusya'da 1917 İhtilali başladı, halk İhtilali saray kapılarına dayandığı zaman Rus sarayının ince ve hassas kızı Meliça ateşin bir Darülfünun talebesiydi... O zaman kızılların tedhişinden kurtulmak isteyen binlerce ve on binlerce saray taraftarları, beyaz Ruslar memleketi terk ederek Paris, Viyana ve İstanbul yollarına düştüler. (...) O zaman, Rus topraklarını terk etmek mecburiyetinde kalanlar arasında Meliça da vardı(...) İhtilal müthişti Cemil Bey... Bu iyi Rus kızı İhtilal ateşi önünde eriyen milyonların arasına hiç değilse manen karıştırıldı. 135 milyonun kurtulması için birkaç bin Meliça pek ehemmiyetsiz olarak Rus İhtilalinin masum kurbanları oldu (...) Soluğu doğru Odesa'da aldı. Kendisini Rus topraklarından çıkaracak bir vapur bekledi.”

Yukarıdaki alıntı göç güzergâhı hakkında da okuru bilgilendirmekte, Beyaz Rusların bir kısmının İhtilal sonrası Odessa üzerinden bir vapurla Türkiye'ye geldiğinin bilgisini vermektedir. Nitekim Beyaz Ruslar İç Savaş ve devrim

²⁶ Refik Halid, “Çete”, *Akşam*, 29 Mayıs 1939, s. 6.

²⁷ A. Adnan, “Bozyaka Geceleri”, *İzmir Ticaret Postası Gazetesi*, 3 Ekim 1934, s. 5.

sonrası dünyanın her yerine yayılmışlardır. Bu geniş dağılım, 1 Mayıs 1937 tarihli *Açık Söz* gazetesinin Aka Gündüz imzalı *Zekerîyya Sofrası* hikâyesinde görülebilir. Hikâyede Beyaz Rusların göçü anlatılırken Nadya adlı kahramanın kendi trajedisinden kaçmak isteği yer verilir:²⁸

“İhtilalden kaçan babam Paris’teki şatosunda ölmüş. Annemi Petersburg’da boğmuşlar. Kederimden seyahate çıkmışım(...)Ben Petersburglu seyyah prenses sıfatıyla ve Menecerin bir arkadaşı ile beraberim. Yerliler, yabancılar, yüksek memurlar pansiyonda yemeğe geliyorlar. Hepsi merak içinde. Bir mavi gözlü Rus prensesi ile tanışmak için yarış ediyorlar. Benim ödüm kopuyor; büyük İhtilalden sonra dünyanın her tarafına yayılan Beyaz Ruslardan buraya da gelmişler varsa diye.”

Beyaz Rusların bu hislere kapılma sebebi, göçmen olduklarının anlaşılmasından korkmaları, yabancı kimseler tarafından istemedikleri bir muameleyle karşılaşmaları, zarar görebilme ihtimallerini düşünmelerinin sonucudur. Ayrıca göçmen olarak dünyada bir yere ait hissetmemeleri, istenmediklerini düşünmeleri de yaşadıkları tanınma korkusunun başka nedenleridir. Nitekim istenmediklerini düşünmekte pek de haksız değillerdir. Beyaz Rusların bu hisleri gazete tefrikalarına da yansımıştır. 12 Temmuz 1932 tarihli *Vakit Gazetesi*’nde yazar Mm. Rubajanski’nin *Roz Nuvar* adlı eserinde Viyana’dan İstanbul’a gelecek olan Nataşa karakteri üzerinden memurun söylediği “*Zavalı beyaz Ruslar onları da hiçbir yerde istemiyorlar...*”²⁹ ifadesinden Beyaz Göçmenlerin dünyada istenmediği anlaşılmaktadır.

Devrim ve Beyaz Ordu’nun yenilgisiyle gelen göçe başka bir örnek, Cumhuriyet Gazetesinin 3 Mayıs 1936 tarihli sayısında Mahmut Yesari’nin *Yakut Yüzük* hikâyesinde kendine yer bulur. Hikâyede Bolşevik Devrimi sonrası Beyaz Rusların İstanbul’a gelişi şu sözlerle anlatılır: “Rusya’da İhtilal kopmuştu; Beyaz Ruslar, İstanbul’a döküldüler. Bunların arasında, hemşerilerimiz, akrabalarımız vardı. Hemen onlarla tanıştık ve hayatımız şevki değişiverdi...”³⁰ Bir göç hikâyesini ve o dönemin siyasi ve toplumsal karmaşıklığını aktaran bu satırlar, bir yandan Rusya’da İhtilalle Beyaz Rusların İstanbul’a göç ettiğini aktarırken öte yandan daha önce İstanbul’da yaşayan yakınlarıyla bir araya geldiklerini, böylece mevcut Rus nüfusuna devrimle gelenler eklenince İstanbul’da daha yoğun bir Rus nüfusu oluşturduklarını da anlamaya fırsat tanımaktadır. Nitekim Rus göçüne dair kaynaklarda da yoğun bir Rus

²⁸ Aka Gündüz, “Zekerîyya Sofrası”, *Açık Söz*, 1 Mayıs 1937, s. 4.

²⁹ Mm. Rubajanski, “Roz Nuvar”, *Vakit*, 12 Temmuz 1932, s. 6.

³⁰ Mahmut Yesari, “Yakut Yüzük”, *Cumhuriyet*, 3 Mayıs 1936, s. 5.

nüfusundan bahsedilmektedir.³¹ Bu bağlamda 20. yüzyılın başlarında İstanbul'a gerçekleşen Rus göçü, şehrin demografik yapısında belirgin değişikliklere yol açmış, ciddi bir nüfus hareketliliği yaratmıştır. Göçmen nüfusun İstanbul'un sosyal ve ekonomik yapısına entegre olma süreci, şehrin demografik profilinde önemli değişikliklere neden olmuş ve İstanbul'un kozmopolit yapısını daha da çeşitlendirmiştir. Bu göç, aynı zamanda şehirdeki sosyo-ekonomik yaşam üzerinde de baskı oluşturmuştur.

Beyaz Rusların İstanbul'daki Yoksulluk Sorunu

Rusya'da 1917 Devriminin ardından Kızılların zaferiyle sonuçlanan iç savaş, 1919-1924 yılları arasında belirli aralıklarla gerçekleşen yoğun bir göç dalgasını tetiklemiştir. İstanbul'a yönelen yüzlerce göçmenin büyük bir kısmı zor ve yoksul koşullarda yaşam mücadelesi vermiş; geçimlerini sağlamakta güçlük çekmiş, barınma, iş ve temel ihtiyaçlar konusunda ciddi sıkıntılar yaşamıştır. Göç ederken birçok şeyi geride bırakmak zorunda kalan göçmenler İstanbul'da kişisel, kültürel ve ekonomik kayıplarla da yüzleşmek zorunda kalırlar. Özellikle bu göçmenler, yaşamış oldukları sosyal çevreyi, ailevi bağları, kültürel mirasları ve maddi varlıklarını geride bırakmışlardır. Üstelik 29 Kasım 1920 tarihli *Vakit* gazetesinde bahsedilen “*Milyoner olmak ister misiniz? Üç lira ile milyoner olmak imkân dâhiline girmiştir. Rus muhacirler şehrimize o kadar çok ruble getirmişlerdir ki bir milyon Vrangeli rublesi üç Osmanlı lirasına satılmaktadır.*”³² söyleminden anlaşılabacağı üzere yanında getirdikleri de bir değer taşımamaktadır. Beyaz Rusların bahsi geçen yoksul göçmenlik günlerini dönemin kaynakları ve gazete haberlerinden, döneme ait romanlardan³³ vb. takip etmek mümkündür. Bu kaynaklardan biri olarak gazete tefrikaları, Beyaz Rusların yoksulluk içinde yaşamak zorunda kalmalarını, Rus karakterlerin tasvirleri aracılığıyla işlemektedir. Örneğin, 15 Ocak 1941 tarihli *Vakit Gazetesi*'nin *Bir Beyaz Rus* hikâyesi bu açıdan okunabilir. Hikâyede Çernoçka ve Zinoşka adlı anne ve kızının İstanbul yaşamı sefaletle vurgu yapılarak şöyle aktarılır:³⁴

“1920 de İstanbul'a gelen Beyaz Ruslardan bazı tanıdıklarım vardır. Küçük ismi ile Çörni, annesinin çağırıldığı isimle Çernoçka onlardan biridir (...)1920 de Kırım'dan İstanbul'a gelen Beyaz Ruslar hakkında bazı şeyler dinlemiş olabilirsiniz. Meselâ onların fakirlik ve sefaletleri hakkında...

³¹ Paul Dumont, “Beyaz Yıllar”, *İstanbul 1914-1923*, Haz. Stefanos Yerasimos, çev. Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021, s.218.

³² *Vakit*, 29 Kasım 1920.

³³ Beyaz Ruslara şahıs kadrosunda yer veren Türk romanlarına dair detaylı bilgi için bk. Fatih Özdemir, *Türk Romanında Ruslar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2009, s.90-141.

³⁴ Kenan Hulusi, “Bir Beyaz Rus hikâyesi”, *Vakit*, 15 Ocak 1941, s. 3.

Hakikaten Çörni ile Zinoşka bir odayı kiraladılar ama; ne ile döşeyeceklerdi? Eşyaları yoktu...”

Kırım'dan İstanbul'a göç eden Beyaz Rusların yaşadığı yokluğun yansıdığı bu alıntı, Beyaz Rus göçmenlerin savaş sonrası yaşadığı ekonomik zorlukları yansıtmaktadır. İstanbul'da göçmenler ev kiralasalar dahi döşeyemeden, alışıktıkları yaşam standartlarının çok uzağında bir adaptasyon süreci yaşamıştır. Bahsi geçen yoksullukla mücadele etmek göçmenler için çok zordur ve hayatta kalma mücadelesiyle kendilerini istemedikleri durumların içinde bulurlar. *Cumhuriyet Gazetesi*'nin 14 Şubat 1929 tarihli nüshasında Mümtaz Faik'in *Vicdan Azabı* hikâyesinde Milnoşka karakteri bu hislerle okuru karşılar. Beyoğlu caddesinde karlı bir havada yürüyen yazar, Milnoşka ile karşılaşır. O geceyi geçirmemek için kendisini otele götürmeye çalışan Milnoşka ile aralarında geçen diyalog devrim sonrası yoksul Rus kadınlarının durumunu gözler önüne serer:³⁵

“-Mademki bu kadar istiyorsunuz söyleyeyim dedi. Benim ismim Milnoşkadır...”

-Demek siz Russunuz?

-Evet...

-Niçin bu hayata atıldınız?

-Ne yapayım! Rus İhtilalinde anamı babamı kestiler. Ve ben de beş parasız olarak buraya iltica ettim.. Başka ne yapabilirdim. Bütün Ruslar mücevherlerini eşyalarını sattılar, benim güzelliğimden başka satacak neyim vardı?”

Hikâyenin Rus İhtilali sonrası yaşanan zor bir dönemin izlerini taşıyan bu satırlar, bir yandan ekonomik durumu iyi olmayan Beyaz Rusların çaresizliğine değinirken öte yandan hayatlarını dişilikleriyle kazanmak zorunda olduklarını ifade eder. Ayrıca Milnoşka'nın yaşadığı acı ve zorluğu açıkça ifade etmesi dikkat çekicidir. Milnoşka'nın hikâyesi, sadece bireysel bir trajedinin ötesinde, o dönemdeki toplumsal ve siyasi karmaşanın da bir simgesi niteliğindedir. Bu tür hikâyeler, savaş sonrası dönemin insanlık dramını ve insanların sadece yaşamak uğruna ne kadar zorlu koşullara katlandıklarını, bilerek hata yaptıklarını anlamamıza yardımcı olur. Beyaz Rusların İstanbul'daki maddi zorlukları ve fiziksel güzellikleriyle yaşama tutunmaya çalıştıklarını gösteren başka bir örnek, Mm. Rubajanski'nin 24 Haziran 1932 tarihli *Vakit* gazetesinde yer alan *Roş Nuvar* adlı tefrikasıdır. Tefrikada göçmen Nataşa'nın İstanbul'da yaşadığı zorluklar sadece “yaşamaya çalıştığı” vurgusuyla anlatılır:³⁶

³⁵ Mümtaz Faik, “Vicdan Azabı”, *Cumhuriyet*, 14 Şubat 1929, s. 4.

³⁶ Mm. Rubajanski, “Roş Nuvar”, *Vakit*, 24 Haziran 1932, s. 5.

“-Russunuz değil mi?

-Yüzümden belli olmuyor mu?

-Böyle letafet yalnız Rus kadınlarında bulunuyor değil mi İbrahim?
Matmazelin resmi sigara paketlerinin üzerinde ne güzel bir reklam olur! (...)

-Evet madam hakikaten güzel. Sinema perdesinde de fevkalade sökse yapabilir(...)

Nataşa sevinçle sordu:

-Öyle mi dersiniz? Ah: Sinemada çalışmayı ne kadar isterdim. Fakat güç olacak değil mi?

-Hayır! Hiçbir güçlüğü yok! İsterseniz Viyana'ya geliniz, ben sizi himaye ederim. Burada ne iş yapıyorsunuz?

-Yaşıyorum.”

Yukarıdaki hikâyede “yaşıyorum” şeklinde aktarılan cümle Nataşa'nın İstanbul'a gelmesinin ardından hayallerine ulaşmakta zorlandığını ve kalma çabası, göçmenlikle birlikte zorlaşan hayatın ve bir göçmenin beklentilerine ulaşma sürecinde sadece yaşam mücadelesi verdiğini gösterir. Nataşa'nın yaşadıkları İstanbul'da göçmenlerin genelinin deneyimlediği güçlüklerin bir ifadesi olarak okunabilir. Ayrıca bu alıntı, göçmenlerin İstanbul'da hayal kırıklığına uğraması ve bunun sonucunda başka yerlere gitme isteğiyle şehirden ayrılmasına da işaret etmektedir. İstanbul'un hayal kırıklığı yaratan yüzüyle tanışan, yokluk içerisinde yaşam mücadelesi veren göçmenler, hayallerini gerçekleştirmek için başka şehirlere veya ülkelere gitmeyi de düşünmüşler ve bu konuda yönlendirilmişlerdir.

Göçmenlerin söz konusu yokluğu ve fakirliğinin başka bir boyutu, 1 Ağustos 1929 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*'nde yine Mümtaz Faik'in *Sevgilinin Sesi* hikâyesinde göçmen Yola'nın İstanbul hikâyesi okunurken görülür:³⁷

“...ev sahibime bu kadının kim olduğunu sordum(...)Çok fakir bir Rus ailesi imiş. Bir ana kızıdan ibaretmiş (...)Türkçede biliyordu. Ve Türkçeyi dişlerinin arasında hafif bir aksanla kırarak ne de şekerleştiriyordu. Fakat buna rağmen üstü başı berbat bir halde idi (...) Ayaklarında çorap yoktu(...)”

Hikâyede geçen Rus kadının üstü başının berbat bir halde olması ve ayaklarında çorap olmaması detayları, onun Türkiye'deki göçmenlik yıllarını fakirlikle geçirdiğini gösterirken onun yaşadığı yoksulluğun boyutlarını daha iyi anlamayı da mümkün kılar. Ayrıca, kadının Türkçe bilmesi ve hafif bir aksanla konuşması, onun bir süredir Türkiye'de yaşadığını ve dilin bazı özelliklerini

³⁷ Mümtaz Faik, “Sevgilinin Sesi”, *Cumhuriyet* 1 Ağustos 1929, s. 4.

benimsediğini de gösterir. Yukarıdaki örneklerden de anlaşıldığı üzere, Beyaz Ruslar, İstanbul'a geldiklerinde başta yokluk olmak üzere göçmenliğin getirdiği pek çok zorlukla karşılaşır ve bunlarla başa çıkabilmek için şehre uyum sağlama çabası içine girerler. Bu çaba, dil öğrenme, kültürel alışkanlıklara uyum sağlama, sosyal hayata dâhil olma gibi farklı alanlarda kendini göstermektedir.

İstanbul'da Beyaz Rusların Çalışma Alanları

Beyaz Ruslar İstanbul'da genellikle Büyükkada, Heybeliada, Şişli ve Beyoğlu'na yerleşmişlerdir ve burada onları seyyar satıcılık, tamircilik, şoförlük, fotoğrafçılık, tombalacılık, seyislik, hamallık, garsonluk, hizmetçilik, pastacılık, plaj işletmeciliği, mekân işletmeciliği, vb. pek çok iş sektöründe görmek mümkündür.

Dolayısıyla Beyaz Ruslar ülkelerinde üst düzey işler yaparken İstanbul'da yaşadıkları yoklukla mücadele etmek için şoför, elektrikçi, mühendis, bakıcı, makinist vb. birçok farklı iş koluna yönelmişlerdir.³⁸ Beyaz Rusların İstanbul'daki iş kolları Beyaz Rus karakterler üzerinden gazete tefrikalarında işlenen konulardan biridir. Bu tefrikalarda Beyaz Rusların yaptığı tüm işlere dair bilgi bulunamasa da iş hayatında aktif oldukları anlaşılmaktadır. *Cumhuriyet Gazetesi*'nin 13 Ocak 1929 tarihli nüshasında A.H. imzasıyla paylaşılan *Satın Alınan Bahtiyarlık* adlı hikâye buna örnek verilebilir: “*Hâlbuki vaktiyle Rusya'da umum gümrükler müfettişi olan bu adam şimdi Beyoğlu'nun ikinci sınıf otellerinden birinde kapıcı idi.*”³⁹ Başka bir örnek, Haziran 1934 tarihli *Akşam Gazetesi*'nin *Memnun* hikâyesidir. Hikâyede Beyaz Rusların yaptıkları işlerden biri komik bir üslupla şöyle aktarılır:⁴⁰

“Biliyorsunuz, Sovyet İhtilalinden sonra, Beyaz Ruslar dünyanın dört bucağına dağıldılar. Her biri, bir iş tuttu. Burada da sokakta keman çalan ve böyle beş on para toplayan Ruslar türemişti. Bunlardan biri bir gün Balata gitti. Yolda durdu ve keman çalmağa başladı. Halk etrafına halka oldu. Adam yarım saat keman çaldıktan sonra şapkasını çıkardı, herkesi dolaştı. Metelik veren olmadı. Bunun üzerine kemancı gülererek şapkasını başına giydi. Biri yaklaştı ve merakla sordu: -Memnun görünüyorsun? Kemancı sahiden memnundu, gülüyordu. Ve sorulan suale gülererek cevap verdi: - Tabii, şapkamı elimden kaptırmadığım için memnunum!”

Memnun'daki bu durum, kemancının aslında para kazanmaktan ziyade, kendisini ifade etmekten ve müziğin keyfini çıkarmaktan memnun olduğunu gösterir. Kemancının, şapkasını "elimden kaptırmadığım için" memnun

³⁸ Bülent Bakar, *Esir Şehrin Misafirleri: Beyaz Ruslar*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2012, s.158.

³⁹ A.H., “*Satın Alınan Bahtiyarlık*”, *Cumhuriyet*, 13 Kânunusani 1929, s. 4.

⁴⁰ “*Memnun*”, *Akşam*, 7 Haziran 1934, s. 7.

olduğunu söylemesi, onun sahip olduğu umutsuzluğa rağmen mizahi bir tavırla yaşama tutunma çabasının bir göstergesidir.

23 Nisan 1932 tarihli *Milliyet* gazetesinde Etem İzzet'in *Gözyaşları* hikâyesinde ise Beyaz Ruslar hizmetçi olarak okuru karşılar. Ruhi Bey ve evin hizmetçisi arasında evin hanımefendisi üzerinden gerçekleşen sohbette bu durum şöyle açığa vurulur: “-*Bak seni çağırıyorlar. Dedim başkası baksın. Evde daha üç dört tane hizmetçi var: Rum, İngiliz, Ermeni, Rus... dedi, ilave etti.*⁴¹ - *Hepsi de birer hanımefendi. Olga Rusya'dan.*⁴² Rusların İstanbul'da yaptığı pek çok iş arasında kütüphanecilik de tefrikalarda dikkati çeker. 8 Ağustos 1934 tarihli *Hâkimiyeti Millîye* gazetesinde *Neşriyat* adıyla Falih Rıfkı'ya ait örnekte kütüphaneci Beyaz Rus'tan şöyle bahsedilir: *Geçenlerde komşularımdan biri bana bir beyaz Rus takdim etti Bu zat İstanbul'un üç Rus kütüphanesinden birinin sahibi imiş. Şehirde ne kadar beyaz Rus kaldı? - Binden biraz fazla ... İsterseniz üç bin deyiniz; bu bir mahallelik halk, üç kütüphane beslemektedir.*⁴³ Örnekte görülen İstanbul'da üç adet Rus kütüphanesinin bulunması, bu topluluğun kültürel ve entelektüel yaşamı için fikir vermektedir; ayrıca bu kütüphaneler, Beyaz Rus göçmenlerin kültürel miraslarını korumak ve paylaşmak için önemli birer merkezdir. İstanbul'un farklı bölgelerinde yaşayan Beyaz Rus göçmenlerin sayısının da öğrenildiği cümle, ayrıca Beyaz Rusların İstanbul'da yaşayan oldukça büyük bir topluluk olduğunu da göstermektedir. Zira şehirde kalan bin ya da üç bin sayılabilecek Beyaz Rus nüfusu bir mahallelik diye azımsanmaktadır. Bu okura, daha önce İstanbul'da ciddi bir Beyaz Rus nüfusu olduğunu ve Beyaz Rusların İstanbul'da yaşamış büyük topluluğunun sayısının ciddi derecede azaldığını da göstermektedir. Öte yandan Beyaz Rusların yaptığı faaliyetlerle Cumhuriyet'in ilk zamanlarında kültürel plandaki boşluğu doldurdukları söylenebilir.

Vakit Gazetesi'nin 6 Haziran 1932 tarihli nüshasında, Mm. Rubajanski'nin *Roz Nuvar* adlı tefrikasında da Beyaz Rusların göçmenlik sonrası İstanbul'da yaptıkları işlere dair bilgi bulmak mümkündür: “*Oraya ne için girmişti. Pek basit. Paraya ihtiyacı olan Rus kadınlarının ancak barlarda çalışabileceğini söylemişlerdi. Türkiye'de kadınlar evleri dışında çalışmazlardı.*”⁴⁴ *Roz Nuvar* Rusların muhacir yaşantısına dair pek çok fikir verecek bir eserdir ve adını Rus karı-kocanın işlettiği *Roz-Nuvar* adlı gece kulübünden aldığı anlaşılmaktadır.⁴⁵ Hikâyenin

⁴¹ Etem İzzet, “Gözyaşları”, *Milliyet*, 23 Nisan 1932, s. 5.

⁴² Etem İzzet, “Gözyaşları”, *Milliyet*, 24 Nisan 1932, s. 5.

⁴³ Falih Rıfkı, “Neşriyat”, *Hâkimiyeti Milliyeti*, (1934) 8 Ağustos, s. 1.

⁴⁴ Mm.Rubajanski, “*Roz Nuvar*”, *Vakit*, 6 Haziran 1932, s. 4.

⁴⁵ Roz Nuvar'ın sahibesi ayakta kalabilmek için vaktiyle Atatürk'ten kredi de istemiştir; bk. Yaşar Gürsoy, *Devrimi Kadınlar Yapar: Atatürk'ün Öncü Kadınları*, Destek Yayınları, İstanbul, 2022, s. 150.

ilerleyen kısımlarında eserin adını aldığı mekânın, Roz Nuvar'ın, pek çok göçmene iş kapısı olduğu da okunur:⁴⁶

“Ateşli solgun Lina vaktinden çok önce cazip dansını oynadı. Kral ona yüz lira bahşış verdi. Bunun üzerine bütün kızlar maharetlerini göstererek bu zamane karununun hoşuna gitmek için yarışa başladılar (...) Siska Rozinka göbek atmaya uğraşıyordu. Rayka, Verka, Lubka, Marusya birbirleriyle rekabet edercesine uğraşıyorlardı. Dört Rus şarkıcı Marvinskiye yardım ediyorlar ve her parça sonunda bütün hazır olanlar bu şarkıları tekrarlıyorlardı.”

Bu örnekte adı geçen tüm Rus karakterler *Roz-Nuvar* adlı gece kulübünün çalışanlarıdır. Bu göçmen Rus kadınlar müzik ve dans gibi alanlardaki yeteneklerini sergileyerek geçimlerini sağlamaya çalışırlar. Aynı zamanda, kızların kendi aralarında bir rekabet içinde olmaları, geçimlerini sağlama konusundaki rekabeti de göstermektedir. Bu açıdan *Roz Nuvar* tefrikası Beyaz Rus göçmenlerin İstanbul'daki eğlence mekânlarında çalıştıkları döneme dair bir kesiti yansıtmaktadır. Yukarıdaki tüm örneklerden yola çıkıldığında Beyaz Rusların İstanbul'daki varlığının özellikle eğlence ve hizmet sektöründe belirgin bir şekilde kendini gösterdiği açıktır. Beyaz Ruslar, farklı meslek gruplarında faaliyet göstererek İstanbul'un çok yönlü yapısına katkıda bulunurlar.

Beyaz Rusların Öne Çıkan Kişilik Özellikleri

Beyaz Ruslar İstanbul'da bulundukları yıllar boyunca, çeşitli alanlarda gösterdikleri beceriler ve iş yapma şekilleriyle dikkat çekmiş; İstanbul'daki varlıkları hem toplumsal saygı hem de eleştiriyi beraberinde getirmiştir. Genel itibarıyla Beyaz Rusların birkaç işten anlama becerisi ve disiplinli çalışma alışkanlıklarına saygı duyulurken, eleştiriler ise yerel halkla entegrasyon sorunları, kopamadıkları eski alışkanlıkları, yasa dışı işler, sosyal farklılıklar vb. tutumları ile ilişkilendirilmiştir. Bu karmaşık profil, onların İstanbul'daki varlıklarının ve etkilerinin çok boyutlu olduğunun da göstergesidir. Gazetelerdeki hikâyelerin şahıs kadrosuna yerleştirilen Beyaz Rus karakterler ustalık, beceriklilik, güvenilirlik, zor koşullar altında olumlu yönde dönüşüm geçirmek gibi olumlu özellikleri yanında yasa dışı işler yapan, yoksullukla olumsuz yönde değişen, eski alışkanlıklarından kopamayan, tembel tipler olarak tefrikalarda öne çıkarlar. İlk olarak Beyaz Rusların olumlu özelliklerine bakıldığında; *Cumhuriyet Gazetesi*'nin 21 Ekim 1943 tarihli nüshasında Peride Celal'in *Aşkın Doğuşu* hikâyesi kayda değerdir. Hikâyede Beyaz Rusların ne kadar becerikli ve güvenilir olduğuna şu sözlerle yer verilir:⁴⁷

⁴⁶ Mm.Rubajanski, “*Roz Nuvar*”, *Vakit*, 25 Haziran 1932, s. 5.

⁴⁷ Peride Celal, “*Aşkın Doğuşu*”, *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1943, s. 3.

“Zehra: -Madam Vera, diye tashis etti. Beyaz Ruslardan. On senedir Celalin yanında çalışıyormuş(...) Bu evde belki senelerce hiçbir şeye dokunmadan kalabileceğini ve her şeyi oldu gibi Madam Veraya bırakmanın en doğru hareket olduğunu biliyordu. Bu kadın biraz asabi mizaçlı, huysuz bir insana benzemekle beraber, her emre, kendisine verilen her işe derhal koşuyordu. (...) Celal Tahsin, madam Vera için: -Bunun matemli yüzünü görmekten bıktım demişti. Fakat bize böyle biri lazım. Evvelden beri bütün ziyafetleri, davetleri bu kadın idare etmiştir. Onun elinden çıkan bir şeyin mükemmel olmamasına imkân yoktur. Diğer hizmetçiler ve aşçı ile de o meşguldür...”

Aşkın Doğuşu hikâyesinde Rus karakterler üzerinden bir evin içindeki hizmetkâr-ev sahibi ilişkisinden ve Beyaz Rus göçmenlerin yaptıkları başka bir iş kolundan söz edilmektedir. Eserin Rus kahramanı Madam Vera, asabi ve huysuz biri gibi görünse de verilen her işe derhal koşması ve emirleri hemen yerine getirmesiyle tanınır. Onun titiz çalışması ve mükemmeliyetçiliği, evde işlerin yolunda gitmesini sağlar. Ev sahibi Celal Tahsin’in, onun asık suratlı oluşunu sevmese de onun asil kişiliğine, profesyonelliğine ve çalışkanlığına saygı duyduğu anlaşılmaktadır. Bu konuda başka bir örnek, 22 Mayıs 1941 tarihli *Bugün Gazetesi*’nde Reşat Enis’in *Kaldırımların Kokusu* hikâyesidir. Eserde bir yandan Rusların asil kişiler olduğu vurgulanırken öte yandan Beyaz Rusların artık şehirde olmayışlarına hayıflanılır: “...*Eskiden Galata’da Tophane gerisindeki avrat sokaklarının birinde kokucular vardı. Beyaz Ruslar asilzade kişiydiler. Ara sıra damlayınca, iştirtoyla yemek ikrâm ederlerdi. Amma, şimdi orası tamtakır kırmızı bakır oldu... Etraf boşaldı...*”⁴⁸ Alıntıda Beyaz Rusların gidişiyle oluşan boşluk, sadece fiziksel manzarada değil olumlu özellikleriyle yer buldukları Türk insanının kalbinde de oluşmuştur. Bu durum Beyaz Ruslar ve Türk halkı bir arada yaşamayı bir şekilde başarması ve karşılıklı olarak birbirlerini etkilemeleriyle ve Rusların sahip oldukları olumlu özelliklerin Türk insanı üzerindeki yansımasıyla ilgilidir.

Cumhuriyet gazetesinin 13 Ocak 1929 tarihli nüshasında A.H. imzasıyla paylaşılan *Satın Alınan Bahtiyarlık* adlı hikâyede Beyaz Rusların olumlu karakter özellikleri farklı bir boyutta işlenir. İhtilal sonrası İstanbul’a taşınan Tatyana ve Milyotin çiftinin İstanbul yaşamında bir taraftan devrimle değişen hayatına tanıklık edilirken öte yandan da devrimin ve İstanbul’daki göç yıllarının Milyotin’de olumlu bir kişisel dönüşüm sağladığı anlaşılr:⁴⁹

“Şimdi artık hayal olan eski zamanlarda kocası kont Serj Milyotin çarın yaveri ve hatsız hesapsız bir servet sahibiydi. Çok sefihane bir hayat geçiriyor içkiden, kadından, kızdan başını alamıyordu(...) İhtilal onun için

⁴⁸ Reşat Enis, “Kaldırımların Kokusu”, *Bugün*, 22 Mayıs 1941, s. 2.

⁴⁹ A.H., “Satın Alınan Bahtiyarlık”, *Cumhuriyet* 13 Kânunusani 1929, s. 4.

beklenilmeyen bir beşaret haberi oldu. Diğer mülteciler gibi onlar da İstanbul'a gelmişlerdi. Tabii servet ve samanlarından hiçbir şey getirememişlerdi. Kont Serj hayatını alının teriyle kazanmaya mecbur olmuştu. Üsküdar gaz şirketinde amele başlığı vazifesini kabul etti (...) Artık Tatyana'nın süruruna payan yoktu. Kocasını ne votka içiyor ne kumar oynuyor ne de kadın peşinden koşuyordu.”

Hikâyede bir zamanlar zengin ve lüks bir hayat süren Milyotin'in devrim sonrası yaşadığı zorlu değişim anlatılmaktadır. Devrim sonrası her şeyini kaybeden Milyotin Rusya'daki alkol, kumar ve kadınlarla geçirdiği zamanı geride bırakmış, İstanbul'da alın teriyle para kazanmaya odaklanmıştır. Tatyana Rusya'daki lüks yaşamlarından eser kalmasa da artık eşinin yaşamının merkezinde olmaktan çok mutludur. Hatta Tatyana yeniden paraları olur da bu saadet biter, diye korkmaktadır. Bu korku, hikâyenin ilerleyen kısımlarında Tatyana'nın kendilerine ödenen borcu Beyoğlu'ndaki Rus mültecileri kulübüne göndermesinde daha da belirginleşir.⁵⁰ Dolayısıyla bu hikâye devrimin insanlar üzerindeki etkilerini, özellikle de zenginlerin yokluk karşısında yaşadığı köklü değişiklikleri ve adaptasyon sürecini anlatarak toplumsal ve bireysel dönüşümü vurgular.

İkinci olarak Beyaz Ruslarla ilgili olumsuz özelliklere gelindiğinde, her ne kadar onlar daha çok olumlu sıfatlarla anılsalar da, yokluk kimini olumlu yönde değiştirip birbirine olan bağılıklarını artırsa da gazete tefrikalarında onlarla ilgili kötü yakıştırmaların olduğu nadir örnekler de vardır. Örneğin *Cumhuriyet Gazetesi*'nin 23 Mart 1935 tarihli nüshasında tefrika edilen Kemal Ragıp'a ait *Gizli Eller* hikâyesinde Rus karakter tehlikeli, yasa dışı işler yapan biri olarak okuru karşılar. Burada bahsi geçen Roza karakteri aynı zamanda Bolşevik casusu olarak da okura tanıtılır:⁵¹

“Matmazel Rosemonde Devril'e gelince eskiden Heybeliadalı Roza diye tanınan bu kadın kadar tehlikeli mahlûk, değme erkeklerin arasında güç bulunur. Bir zamanlar burada hapse mahkûm olmuştu. Sonra Rusya'ya gitti. Bolşeviklerin hesabına çalışıyor, diye duymuştuk. Orada da hırsızlık ederken yakalanmış, sonra nereden bulmuşsa bulmuş, bir ecnebi pasaportu ele geçirmiş. Tekrar İstanbul'a geldi. Güya artistlik, dansözlük yapıyor, ama el altından da birçok oyunlar oynadığı muhakkak.”

Alıntıdan anlaşıldığı üzere yasadışı işler yaptığı ima edilen Roza'nın geçmişi ve karakteri şüphelidir. Roza'nın kişilik özellikleri okuyucuya aktarılırken onun sıradan bir göçmen olarak görünen ancak aslında tehlikeli bir karakter olduğu vurgulanır. Bu karakterle İstanbul'da sıradan işlerle hayatını kazanan göçmenler

⁵⁰ Aynı yer.

⁵¹ Kemal Ragıp, “Gizli Eller”, *Cumhuriyet*, 23 Mart 1935, s. 6.

arasında tehlikeli insanların olabileceği, onların asıl iş ve amaçlarını gizlemek için bu işleri yapıyor olabileceği mesajı verilir. Bu durum, okuyucuyu göçmenler arasındaki insanların gerçek kimliklerini ve amaçlarını sorgulamaya sevk eder. Burada okuyucu iki fikre kapılabilir: Ya Roza başından beri kötüdür ya da Roza, yaşadığı zorluklar ve çevresel koşullar nedeniyle bu tehlikeli ve suçlu karaktere dönüşmüştür. Geçmişteki deneyimleri, onu hayatta kalmak için yasadışı yollara başvurmaya mecbur bırakmış olabilir. Ayrıca alıntıda “Heybeliadalı Roza” ifadesine dikkat çekmek yerinde olacaktır; bu karaktere sıradan bir Rayka, Lyubka, Vera, Roza denilmemiş, o, “Heybeliadalı” Roza’dır. Beyaz Rusların İstanbul’da getirilip yerleştirildiği ilk alanların Heybeliada, Büyükkada vb. kısımlar olduğu düşünüldüğünde göçmenlerin burada demografik yapıyı etkilediği, aralarında en tanınanların bölgenin yerlisiymiş gibi lakaplar da kazandığı söylenebilir. Roza’da olduğu gibi Beyaz Rusların İstanbul’da zor şartlar içinde suçluya dönüşmelerini göstermesi açısından 6 Haziran 1932 tarihli *Vakit Gazetesi*’nde tefrika edilen *Roza Nuvar* hikâyesi de destekleyicidir. Bu hikâyede Beyaz Rusların yokluk mücadelesinde insanları kandırmayı öğrendikleri şu sözlerle anlatılır:⁵²

“Yahut şampanyadan sersemlemiş bir müşteriye yüz paraya seyyar satıcıdan alınmış bir yüzük gösterip ağlar bir tavırla: “Babamın son yadigâridir. Kıymetini bilmiyorum. Mutlaka çok pahalıdır. Ne yapayım ki müthiş borcum var. Bana yüz lira borç veriniz bu yüzük rehin dursun, parayı iade ettiğim zaman geri alırım. Fakat rica ederim, bunu kaybetmeyiniz aile yadigâridir.” Evet, hep bir söz: “Borç veriniz! İade ederim. Kızarmadan şaşırmadan hikâyesini uydurmak terbiyeli nazik bir hanım tavrı ile asil bir dilencilik yapmak herkesin kârı değildir.”

Yukarıdaki alıntıda, aslında toplumlarda sıkça karşılaşılan bir durum, insanların duygusal manipülasyon ve dolandırıcılık yoluyla para kazanma çabaları anlatılmaktadır. Alıntıda da dolandırma eylemi, şampanyadan sersemlemiş bir müşteriye duygusal bir hikâye anlatılıp pahalıymış gibi gösterilen bir yüzüğün satılması yoluyla yapılıyor. Buradaki dolandırma eylemi o yıllar İstanbul’unda daha çok olumlu yönleriyle dikkat çeken Beyaz Rusların güvenilirliğine gölge düşürmektedir. Bunun yanında yine gazete tefrikalarında eski Rus aristokratlardan bazıları da eski alışkanlıklarından kopamayıp tembel, sefaya düşkün ve iradesiz davranan tipler olarak dikkat çeker. Bu konu 4 Mayıs 1936 tarihli *Cumhuriyet*’te Mahmut Yesari’nin *Yakut Yüzük* hikâyesinde Lazar karakteri üzerinden okunabilir: “*Sana anlatayım, Lazâr, becerikli, cin gibi bir gençti. Fakat eski Rus aristokratlar ile düşe kalka, onların huyları ile huylanmış; zevke, sefahate ve tembelliğe alışmıştı.*”⁵³ Bu alıntıda, genç Lazar’ın yetenekli ve akıllı biri olmasına

⁵² Mm. Rubajanski, “*Roza Nuvar*”, *Vakit*, 6 Haziran 1932, s. 4.

⁵³ Mahmut Yesari. “*Yakut Yüzük*”, *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1936, s. 5.

rağmen, eski Rus aristokratlarının etkisiyle lüks ve savurgan bir yaşama alıştığı ve tembelliğe kapıldığı vurgulanır. Ancak alıntı Lazar'ın dönüşümü yanında eski Rus aristokratlarının İstanbul'da da eski alışkanlıklarını sürdürdüğü ve genç göçmenlerden bazılarını da olumsuz yönde etkiledikleri şeklinde okunabilir. Zira gençler zorluk karşısında yanlışla düşmeye, iyi ve kötü arasında yapacakları seçimde yanlış tarafı seçmeye daha açıktır. Nitekim yine aynı hikâyede İstanbul'da yoksulluk çeken genç Nadin de yaşadığı zor günlerden sonra zorlukla baş etme yöntemi olarak kötüye ayak uydurmayı seçmiştir. Nadin'in bu olumsuz anlamda dönüşümü eserde şu sözlerle aktarılır: “*Bir zamanlar İstanbul'un kirli kumar masaları başında sabahlayan; kirli, güngörmüş pansiyon odalarında aç, sefil yatan; bir küçük merk şırası için yalvaran, el, etek, öpen, Gürcü kız Nadin ölmüştü. Ve zengin, kibar kontes Niliden kimse şüphe edemezdi.*”⁵⁴ Dolayısıyla gazete tefrikalarında yer verilen Beyaz Rus karakterler hem olumlu hem de olumsuz kişilik özellikleri sergileyen dikkat çekici figürler olarak öne çıkmaktadır. Bu karakterlerin tasvirleri, sadece bireysel özellikleriyle değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bağlamda temsil ettikleri değerlerle de önem arz etmektedir. Beyaz Rus karakterlerin edebi temsilleri, dönemin sosyal dinamiklerini yansıtmakla kalmayıp, aynı zamanda okuyucunun karakterlerin karmaşıklığı ve çok yönlülüğü hakkında derinlemesine düşünmesini teşvik eder. Bu karakterlerin olumlu ve olumsuz nitelikleri, okuyucuya dönemin toplumsal normlarına dair çeşitli bakış açıları sunarken, aynı zamanda karakter analizi açısından da zengin bir malzeme sunmaktadır.

Beyaz Rusların Şehir Yaşamı Üzerindeki Sosyokültürel Etkileri

Türkiye’de bulundukları sürede Beyaz Ruslar, ülkeye gelişlerinden 1940'lara değin, hatta ülkeden ayrıldıktan sonra dahi İstanbul ve çevresindeki yaşamları, pek çok iş kolundaki çalışmaları, ülkenin sosyal, kültürel hayatındaki rolleri vb. konular üzerinden hayatın her aşamasına dokunmuşlardır. Sosyal, kültürel hayatta pek çok dönüşümün sebebi olan Beyaz Ruslarla, savaş ve işgal koşullarında hareketli bir nüfusa sahip olan İstanbul, sosyal hayatta alışık olmadığı durumlarla karşılaşp gözle görülür bir değişim yaşamıştır. Dolayısıyla tüm söz konusu değişimlerin sebebi kabul edilen Beyaz Ruslar ilgi odağı olur ve onların Türkiye’yi sosyokültürel olarak etkilemeleri, burada yeni modalar yaratmaları gazete tefrikalarında yazarların odaklandığı konulardan biri haline alır. Beyaz Ruslarla İstanbul'da yaşanan değişimlerden biri olarak plaj modasına değinmek gerekir; plaj modası İstanbul'da deniz kültürünü epey değiştirmiştir. Burada elbette kadınların kamusal alana katılımlarını teşvik eden Cumhuriyet yönetiminin, kadınların sosyalleşebileceği yeni bir kamusal alan olarak, plajları

⁵⁴ Mahmut Yesari. “Yakut Yüzük”, *Cumhuriyet*, 5 Mayıs 1936, s. 5.

desteklemesinin de payı vardır.⁵⁵ Ancak daha önce denize girmek ve güneşlenmek yerine tatlı suda kayıkla gezip piknik yapılarak sosyalleşmek için kullanılan deniz kültürü Beyaz Ruslarla plaj kültürüne evrilir.⁵⁶ Deniz kültüründe açıklık olgusunu da yıkan Beyaz Ruslar, plaj hizmetlerinde de çalışarak baskın varlıklarını gösterirler. Bu anlamda 3 Ağustos 1939 tarihli *Vakit Gazetesi*'ndeki Toplu İğne imzalı *Hazır İstanbul'da İken: İstanbul Plajlarına Dair!* başlıklı yazıyı okumak gerekir. Yazıda Beyaz Rusların Türklere plaj kültürünü tanıtmakla kalmayıp bu konuda en iyi oldukları da şu sözlerle vurgulanır:⁵⁷

“Plajlarda yıkanmayı, kumlara uzanıp güneş banyosu yapmayı, getirdikleri birçok kötü şeylerle birlikte, bize ilk getirenler, mülteci Beyaz Ruslar olmuştu. O yüzden ahıcının Bolulu, hamamcının Sivaslı veyahut Tokatlı, odacının Arapkirli ve Harputlu olması gibi, şimdiki plajcıların, plaj hizmetçilerinin çoğu da renklerini kaybeden eski Ruslardır.”

Bu alıntıda, plajlarda çalışanların genellikle eski Beyaz Rus göçmenleri olduğu ve onların yanı sıra İstanbul'a plaj kültürünü getirdikleri vurgulanır. Bu konuya dair tefrika örneklerine bakıldığında 4 Ocak 1929 tarihli *Vakit Gazetesi*'nde Hüseyin Rahmi'nin *Namuslu Kokotlar* başlıklı hikâyesi dikkat çekicidir. Hikâyede Beyaz Rusların plaj kültürü şöyle aktarılır:⁵⁸

“O sabah köyün ve plajın etrafını gezdim (...) Banyo için gelenlerin çoğu Rus kadın erkek çift geliyorlar. Beraberlerinde banyo kostümleri, silecek mantoları var. Yiyecek, içecek, rakı, şarap, bira, şampanya getiriyorlar. Herşey var yalnız bir şey yok: “ayıp”. Lügat kitaplarından, hayatlarından, adetlerinden, ahlaklarından bu kelimeyi silmiştir. İriyari herifler, sarı saçlı, penbe tenli, kanlı canlı kanılar bifutur orta yerde ap açık soyunuyorlar. Sende olan bende de varı aralarında düstur yapmışlar. Dikkat ettim. Pek biri birine bakmıyor.”

Bu alıntıda, Rus kadın ve erkeklerin plaj kültürünün nasıl olduğu ve Türk toplumundan farklı davranışların sergilendiği, bununla birlikte Rusların, şehirdeki geleneksel davranış kurallarını göz ardı ettiği ve Türk toplumunda ayıp olarak kabul edilen davranışlarda bulunduğu anlatılır. Rusların plaj kıyafetleri, yanlarında yiyecek, içecek getirip açıkça içki içmeleri Türk toplumunda ayıp

⁵⁵ Umut Selvi, *Kentsel Gelişme Dinamikleri Çerçevesinde İstanbul'da Plaj Olgusu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 2010, s.79.

⁵⁶ Konuyla ilgili data detaylı bilgi için bk. Yusuf Sinan Güneş, *İstanbul Sosyal Hayatında Deniz (1850-1960)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 2021, s.28-74.

⁵⁷ Toplu İğne, “Hazır İstanbul'da İken: İstanbul Plajlarına Dair!”, *Vakit*, 3 Ağustos 1939, s. 2.

⁵⁸ Hüseyin Rahmi, “Namuslu Kokotlar”, *Vakit*, 4 Ocak 1929, s. 2.

olarak kabul edilen davranışlar arasında aktarılırken öte yandan Rusların birbirlerinin davranış biçimi ve kıyafetlerini önemsemediklerine dikkat çekilir. Bu durum, farklı kültürler arasındaki davranış ve algı farklılıklarını göstermektedir. Nitekim kendi kültürlerinde normal olan davranışları Türk plaj kültüründe sürdüren göçmenler bu yüzden eleştirilir. Eserin devam eden kısmında Beyaz Rusların plajdaki davranışlarına eleştiri şu sözlerle sürdürülür: “*Gene birkaç çift erkekeli, dişili iri yarı Ruslar geldi. İçlerinde pehlivan var mı? Maaşallah... Ben alargada dolaşıyorum. Herifler yeyip içmekle vücutlarına kazandırdıkları kuvveti cinsi zevkte sarf etmekten başka bir şey bilmiyorlar. Onlar için hayat bu*”.⁵⁹

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi İstanbul’un sosyal hayatının Beyaz Ruslarla hareketlendiği ve bir değişim/dönüşüm sürecine girdiği açıktır. 30 Temmuz 1940 tarihli *Akşam Gazetesi*’nde Hikmet Feridun Es’in *Kahverengi Elbise* hikâyesinde de İstanbul’da Beyaz Rus etkisiyle görülen değişim Enver adlı kahramanın bir anısı üzerinden anlatılır. Burada dışından tırnağından artırıp güçlükle kendine iki takım elbise diktirten Enver’in arkadaşı Vasfî’yle kıyafetini paylaşması ve kıyafetinden oluşuna tanıklık edilir. Enver’in başına gelenler üzerinden Beyaz Rusların şehrin yaşamını hareketlendirmesi şu sözlerle dile getirilir: “*O zamanlar İstanbul’a beyaz Ruslar akın etmişti. Yeni yeni barlar, eğlence yerleri açılmıştı. Şehrin gece ve eğlence hayatı daha hareketliydi*”.⁶⁰ Bu örnekle ayrıca Beyaz Ruslarla İstanbul’da açılan yeni mekânlara ve değişen eğlence anlayışına vurgu yapılmaktadır.

Beyaz Ruslarla İstanbul yaşamına gelen dönüşüme *Cumhuriyet Gazetesi*’nde tefrika edilen Peyami Safa’nın *Biz İnsanlar*’ı da başka bir örnektir. Romanın sayfalarında Beyaz Rus konusu Türk halkı, özellikle genç kızlar üzerinde yarattığı tesirle ve Rus başının modaya dönüşmesiyle kendini gösterir. Bu durum eserde şu sözlerle yer bulur:⁶¹

“Necati hiç kımıldamadan, dudaklarının ucile sordu: -Kim bu Rus kızı? Orhan genişlemesine hemen mani olduğu bir gülüşle cevap verdi: -Rus kızı değil o, Türk kızı, dedi. Halim beylerin yalısındaki, sana bahsettiğim kız. İğilerek daha alçak sesle ilave etti: -Vedia. (...) -Rus’a ne kadar benziyor! dedi. Başını tıpkı Rus kadınları gibi yapmış.-Şimdi bazı Türk kadınları öyle yapıyorlar. Gitgide moda olmağa başladı.”

Bu alıntı, Türk toplumunda Rus kadınlarının tarzının moda olmaya başladığını ve hatta bazı Türk kadınlarının bu tarzı benimsediğini göstermektedir. Vedia’nın Rus kadınlarına benzer bir tarzı benimsemesi, Türk

⁵⁹ Hüseyin Rahmi, “Namuslu Kokotlar”, *Vakit*, 7 Ocak 1929, s. 5.

⁶⁰ Hikmet Feridun Es, “Kahverengi Elbise”, *Akşam*, 30 Temmuz 1940, s. 6.

⁶¹ Peyami Safa, “Biz İnsanlar”, *Cumhuriyet*, 8 Nisan 1937, s. 5.

toplumunda kültürel etkileşimin ve moda trendlerinin nasıl değiştiğini gösterir. Bazı Türk kadınlarının, Rus kadınlarının tarzını benimseyerek bu tarzın moda olmasına katkıda bulunduğu belirtilir. Bu durum, kültürel alışverişin ve etkileşimin nasıl gerçekleştiğini ve moda trendlerinin nasıl evrildiğini ortaya koymaktadır. Eserde Necati'nin durumu ise İslamiyet ile modernite arasında kalmışlık ve şehirdeki bu kültürel dönüşümün yarattığı şaşkınlığın ifadesidir. Yapıtın ilerleyen kısımlarında bunu, bir merkez memurunun İtilaf zabitanın emriyle yere yıkılışını anlatırken, medeniyet ve İslamiyet düşüncesinin onda bıraktığı tesir üzerinden şöyle sürdürür:⁶²

“Garip bir nokta var: Biraz evvel söyledim ya, bu faciada medeniyet softaları ile İslamiyet softaları bir politika çemberi içindedirler. Bak, Halim beyin yalısı da İtilaf devletlerinin dostu, İstanbul zabıtası da... Fakat ne kadar ayrı düşünüyorlar: Halim beyin yalısından bir kız başını Rus kadınları gibi sarıyor, o kadar ki ben onu ilkönce Rus kızı sandım; pastacıya gidip likör içiyor; fakat İstanbul polis “mukadderatı İslamiye adabı” ile meşgul.”

Yukarıdaki alıntı İstanbul halkının Beyaz Rusların şehirde yarattığı değişikliklere şaşırırsalar da zamanla alıştıklarını, benimsediklerini ve dönüştüklerini gösterir. Özellikle genç kızlar üzerinden konuya yaklaşırsa Türk kızları Beyaz Rus kadınlarına benzemeye çalışmış, onlar için yeni olan görüntü ve kıyafetlere özenmişlerdir. Bu açıdan *Milliyet Gazetesi*'nde tefrika edilen Burhan Cahit'in *Kır Çiçeği* hikâyesi de okunabilir. *Kır Çiçeği*'nde Beyaz Rus kadınının Türk kadını üzerindeki etkisi, eleştiri ile minnettarlık arasında başka bir boyuta taşınır. Tefrikanın 10 Kasım 1933 tarihli nüshasında Rus kadını sert bir üslupla eleştirilirken Türk kadınları üzerindeki öğretici tesiri şu ifadelerle anlatılır:⁶³

“Bunlar bir gruptur. Kocaları Türk olduğu halde Türk muhitleriyle pek temas etmezler. Kendi aralarında düşüp kalkarlar. O Rus akını İstanbul'da epey turfa bıraktı: Türklerden değil, memleketin yüksek ticareti maliye işlerinde bulunan zengin ecnebler bile bu döküntüleri alıp çoluk çocuk sahibi odular. Rus kadını demek para, lüks demek olduğunu bizde bu vesileyle anladık. Ancak şunu da itiraf etmeli ki, onların İstanbul'da yerleşmesi Türk kadınları üzerinde bile tesir yapmıştır. Şüphesiz bilgileri, görgüleri yerinde kadınlar. En kötüsü kadının erkeğe vazifesi ne olduğunu, erkeği burnundan yakalamak usulünü bilir. Bir iyilikleri varsa bunları bize de öğrettiler. Çünkü anladık ki, erkekler evlerini yuva bilip erkeğini bekleyen sabun kokulu kadınlardan ziyade fingerdeyen, boyanan kadından hoşlanıyorlar (...) Beyaz Rusların kadınları bize süslenmek, zevk etmek, erkeğe para sarf ettirmek usulünü öğrettiler.”

⁶² Aynı yer.

⁶³ Burhan Cahit, “Kır Çiçeği”, *Milliyet*, 10 Kasım 1933, s. 4.

Türk kadını, yukarıdaki kinayeli anlatımdan da anlaşılacağı üzere Beyaz Rus kadınlarına kırgındır. Onların şehre gelmesiyle Türk erkekleri bu kadınların peşinde pervane olurlar, yuvalar yıkılır. Bu süreçte Tombalacılarla Mücadele Derneği, Beyaz Rus kadınlarının ahlâksız davranışlarından ötürü sınır dışı edilmeleri için Asrî Kadınlar Cemiyeti'nin kampanya başlatması vb. benzeri tepkilere geçilir. Bu tutumlara karşı *Vakit Gazetesi* gibi ankete başvurup Celâl Sahir Erozan, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hüseyin Cahid Yalçın gibi yazarlar arasında düzenlenen anketle Beyaz Rus kadınların suçsuz oldukları, erkeklerin nefislerine hâkim olması gerektiği sonucuna varanlar da çıkmaktadır.⁶⁴ 29 Temmuz 1936 tarihli *Akşam* gazetesinin *Azizlik Etmek İsterken* hikâyesinde Beyaz Rus kadınına öfkenin ve ön yargının biraz dağıldığı görülür. Hikâyede Kâmil ve İclal karakteri önceden nişanlıdır, ancak bu nişanlılık aldatma sebebiyle sürmemiştir ve İclal ona öfkeli. Bir gün otururken Kâmil, Şişman kadın ve kızı üzerine bir dedikoduya şahitlik eder ve intikam vakti olduğu düşüncesiyle yardım için bir Rus karaktere başvurur. Böylece hikâyede kırgınlıkların bir kenara bırakıldığı, Rus kadını ve Türk kadınının kuvvetlerini birleştirdiğine şu ifadelerle şahitlik edilir:⁶⁵

“Günün birinde ondan intikam almak en büyük emeli idi. Bunun ne şekilde olacağını bilemiyordu. Fakat herhalde bir fırsat zuhur ederse ihmal etmeyecekti. Şimdi bu akşam Kâmil ile Nihal ve şişman kadın arasındaki münasebetlerden bahsolununca, işte bu intikam tasavvuru kabili icra bir şekil aldı. Beyaz Rus kadını Tatiana hâlâ teravetini muhafaza etmiş zarif ve güzel bir kadındı. Kâmil küçük Nihale gözlerini dikmeden evvel ona kur yapmağa çalışmıştı. Bu geceden itibaren Rus kadını Kâmile iltifat etmeğe başlayacak, iltifatı gittikçe arttıracaktı. Nihayet ona geceleyin odasında bir randevu verecekti. Yalnız Tatiana 15 numaralı odada otururken randevuyu 16 numaralı oda için verecekti. Çünkü orası şişman kadının odası idi. Kâmil otelde oturmadığı için kimin kaç numaralı odada oturduğunu bilmezdi. O güzel Rus kadını bulmak ümidiyle 16 numaralı odaya girince, kendisini şişman kadının kolları arasında bulacaktı.”

Hikâyeden anlaşıldığı üzere eskiden nişanlı olan İclal'in, Kâmil tarafından aldatıldığı düşüncesiyle ondan ayrılması, bu süreçte incinmişliği için de Kâmil'den intikam almayı arzulaması neticesinde bir intikam planı yürütülür. Plan başarılı olmaz ancak burada önemli olan Beyaz Rus asıllı Tatyana ile Türk kadını İclal'in Kâmil'den intikam alma amacıyla ortak bir plana girişmesi, ayrıca Türk kadınının erkeklerin tavırları için Rusları suçlamayı bırakıp erkeğe odaklanmasını göstermesi açısından ilginçtir.

⁶⁴ Özdemir, agm., s. 217-218; Jak Deleon, *Beyoğlu'nda Beyaz Ruslar*, 2. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 33-34.

⁶⁵ “Azizlik Etmek İsterken”, *Akşam*, 29 Temmuz 1936, s. 8-9.

Akşam'ın tefrikası Selami İzzet'e ait *Gönül Ferman Dinlemez* hikâyesinde ise Beyaz Rus tesiri daha başka bir boyuta taşınır ve daha farklı bir konu, Rus erkeklerinin Türk kadınları üzerindeki tesiri göze çarpar. Hikâyede başkahramanlardan Seher'in kendisi ile dans etmek isteyen Rus'u geri çevirmeyişi ve sonrasında duyduğu heyecan şöyle ifade edilir:⁶⁶

“Seher için o zamana kadar dans medeni insanlarda sarhoşluğun buharı ile tecelli eden iptidai bir eğlence idi. O akşam, Rusun kolları arasında dönerken dansın shevi bir eğlence olduğuna kanaat getirdi. Başı dönüyordu. Kuvvetli erkek adaleleri belini sıkıyor, bacaklar sıkı sıkı temas ediyor, tuvgonun ahengi iki vücudu birleştiriyor, bir an ayrıldıkları zaman, Seher vücudunda gene erkek vücudunun sıcaklığını hissediyordu (..) Bi an göz göze geldiler, Seher tamamen kendinden geçti ve adamın göğsüne yaslandı, kendini koyverdi...”

Hikâyenin ilerleyen kısımlarında Seher'in Rus'la ilerleyen ilişkisi de dikkat çeker. Bu yaklaşma eserde şöyle aktarılır: “*Rodianka*⁶⁷ ve Seher oturdular (...) Seher Rodianka'ya baktı. Adam gülümsedi. Bu gülümsemede heyecanlı bir minnet hissi vardı. Seher, birdenbire hayatına göre bu yabancımla karşısında hissiyatını tablî edemiyordu”.⁶⁸ Yukarıda paylaşılan alıntıda Seher ve Rodianka gibi farklı kültürlerden gelen karakterlerin bir araya gelişi, birlikte zaman geçirmekten keyif almaları bir tür kültürel karşılıklı anlayış ve uyumun simgesidir. Ayrıca bu Türk ve Rus insanının bir arada yaşamayı öğrendiği, birbirini ötekileştirmedeği ve biz olmayı başardıklarının da bir göstergesi olarak okunabilir. Dolayısıyla şehir uyum sağlayan Beyaz Ruslar, İstanbul'un sosyal ve kültürel yaşamında önemli bir rol oynamış, şehrin çok kültürlü yapısına katkıda bulunmuş ve kozmopolit yapısının güçlenmesine önemli ölçüde katkı sağlamıştır.

Beyaz Rusların İstanbul'dan Ayrılışı

Türkiye'de 1925 güzünden itibaren Musul'la ilgili görüşmelerin Türk hükümeti için olumsuz olması, Kafkasya'dan gelen mülteci göçü, yabancı iş gücü karşısında Türk menfaatini koruma vb. konular nedeniyle göçmenler için zor bir süreç başlar. Ankara Hükümeti göçmenler aleyhine bazı kararlar alır. Bu kararlardan biri de 1 Ağustos 1927 tarihi itibarıyla Rus göçmenlerin ya Türk vatandaşlığına geçmeleri ya da ülkeyi terk etmelerinin istenmesidir.⁶⁹ Gazete

⁶⁶ Selami İzzet, “Gönül Ferman Dinlemez”, *Akşam*, 19 Ekim 1930, s. 3.

⁶⁷ Kahramanın adı bir öncesi kısımda Mikhail Rodiauko olarak geçmektedir. Rodianka'nın yazım yanlışlığı içerdiği düşünülmektedir.

⁶⁸ Selami İzzet, “Gönül Ferman Dinlemez”, *Akşam*, 23 Ekim 1930, s. 6.

⁶⁹ Kezban Acar Kaplan, “Beyaz Rus Mültecilerinin Gözünden Millî Mücadele ve Ankara Hükümeti İle Olan İlişkileri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 32, Sayı 2, 2017, s.316-317.

tefrikalarında Beyaz Ruslarla ilgili işlenen konulardan biri de onların İstanbul'dan ayrılması sürecidir. Beyaz Ruslardan İstanbul'da süresi dolanların, vizesi bitenlerin hudut dışına çıkarılışları veya ekonomik koşulları düzelen Rusların şehirden kendi isteğiyle ayrılması gibi konularda dönemin gazete tefrikalarında pek çok örnek bulunabilir. Bunlardan biri 20 Temmuz 1932 tarihli *Vakit Gazetesi*'nde Mm. Rubajanski'nin *Roş Nuvar*'ıdır. Bu konu *Roş Nuvar*'da Nataşa karakteri üzerinden şöyle aktarılır: “*Karı hain bir sırıışıyla ilave etti: -Türkiye toprağından bugün çıkmamız icap ediyormuş. O vakit Nataşa hatırladı: -Eyvab! Vizem transit vizesi idi. Muamele yaptırmamı unutmuştum*”.⁷⁰ *Roş Nuvar* hikâyesi okuyucuya yine Nataşa üzerinden Beyaz Rusların hudut dışına çıkarılmalarıyla ilgili Türkiye ve Sovyet Rusya arasında bir anlaşmanın var olduğu bilgisini de verir. *Roş Nuvar*'da Tagami'nin Sefirle gerçekleştirdikleri konuşmada bu anlaşma şöyle yer alır: “-*Siç zabıtanın hudut harici yapmak istediğı bir Rus kadını göndermek vaadinde bulundunuz. Türk hükümeti bu kanının nerede olduğunu soruyor. Sefarete sakladığımızı sanıyorlar. Mesele mühim. Türkiye hükümeti ile Sovyet Rusya bugünlerde bir mukavele imzaladılar. O kadın nerede biliyor musunuz?*”⁷¹ Yukarıdaki örneklerden net olarak anlaşıldığı üzere vizesi dolan Beyaz Ruslar ülkeden gönderilmektedir.

Beyaz Rusların şehirden ayrılması sadece vize bitişi, iki devletin anlaşmaya varması gibi sebeplerle zorunlu olarak gerçekleşmez; bu ayrılış, göçmenlerin ekonomik koşulları düzelince zaten geçiş güzergâhı olarak gördükleri İstanbul'dan kendi isteğiyle ayrılması yoluyla da gerçekleşir. Beyaz Rusların kendi arzusuyla ayrılma isteği, *Cumhuriyet*'in 13 Ocak 1929 tarihli nüshasında A.H. imzasıyla paylaşılan *Satın Alınan Bahtiyarlık* adlı hikâyeye şöyle yansır: “*Hâlbuki vaktiyle Rusya'da umum gümrükler müfettişi olan bu adam şimdi Beyoğlu'nun ikinci sınıf otellerinden birinde kapıcı idi. -Madam Tatyana, dedi, size vedaa geldim. Vaktim çok yok. Bu akşam gidiyorum. Evvela Fransaya sonra Amerikaya (...) Türk teyyare piyangosunun birinci ikramiyesinden hisseme düşen 30000 lirayı aldım*.”⁷² Bu hikâyede, eski bir Rusya gümrük memuru İvan'ın, Beyoğlu'ndaki ikinci sınıf bir otelde kapıcı olarak çalışırken kazandığı ikramiye sayesinde İstanbul'dan ayrılmayı seçtiği ve bu sebeple borcu olan eski bir arkadaşına vedaya gelişi anlatılır. İvan, Madam Tatyana'ya veda ederken önünde Fransa ve Amerika'ya gitme planları olduğunu açıklar. Geçmişte devrim sonrası refah ve statüsünden uzaklaşmak zorunda kalan İvan, piyango ikramiyesi sayesinde umutlarını ve hayallerini tekrar canlandırmak için yeni bir başlangıç yapmaya çalışmaktadır.

⁷⁰ Mm.Rubajanski, “*Roş Nuvar*”, *Vakit*, 20 Temmuz 1932, s. 5.

⁷¹ agm., s. 10.

⁷² A.H., “*Satın Alınan Bahtiyarlık*”, *Cumhuriyet*, 13 Ocak (Kânunusani) 1929, s. 4.

İstanbul'un kozmopolit yapısının bir parçası olan Beyaz Rusların şehirden ayrılması, yukarıdaki alıntılardan anlaşıldığı üzere sadece bir zorunluluk değil, aynı zamanda iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin bir yansımasıdır. Bu bağlamda, gazete tefrikalarında yer alan bu temsiller, dönemin siyasi ve sosyal dinamiklerini yansıtarak Türk-Rus ilişkilerinin evrimine dair bilgiler de sunmaktadır.

Sonuç

20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren ülkelerinde yaşanan devrim ve İç Savaşla kendini Türkiye'de bulan Beyaz Ruslar, bu yıllarda Türk gazete tefrikalarının öne çıkan aktörleri haline gelmişlerdir. *Cumhuriyet*, *Milliyet*, *Vakit*, *Akşam*, *Vatan*, *Hâkimiyeti Milliye*, *Açık Söz*, *İzmir Ticaret Postası*, *Bugün* gibi dönemin yüksek tirajlı gazetelerinde tefrika edilen hikâyelere Beyaz Rusların şehrin kültür ve sosyal yaşam düzleminde yarattıkları etkiyle dâhil edildiğini söylemek mümkündür. Türk-Rus etkileşiminin olumlu ve olumsuz yönleri de özellikle Rus karakterlerin betimlenmesi aracılığıyla gazete tefrikalarına yansımıştır. Bu bağlamda tefrikalar göçlerin ve kültürel etkileşimin, bir toplumun kimliği ve yaşam tarzı üzerinde nasıl belirleyici olduğunu gösteren bir örnek olarak da okunabilir. Gazete tefrikalarının incelenmesi sonucunda hikâyelerdeki Beyaz Rus odağının, Beyaz Rusların göçü, göçün getirdiği sıkıntılar, Beyaz Rusların şehrin günlük yaşamındaki sosyokültürel etkileri ve kadın erkek ilişkileri temelinde şekillendiği görülmektedir. Tefrikalardan ulaşılan bulgular şu şekilde sıralanabilir: Hikâyelerde kinayeli üslup ve taraflı bakış açısı kullanıldığı görülmektedir. Hikâyelerdeki Beyaz Ruslar, Bolşevik Devrimi'nden sonra İstanbul'a gelen, kendi memleketlerinde aristokratlarken göçün, yokluğun ve ön yargıların içinde sefaletle sürüklenen çalışkan, mücadeleci, güvenilir, asil Rus tipleridir. Özellikle kültürel ve dini kodlar nedeniyle Beyaz Rusları olumsuz yansıtan örnekler olsa da Türk yazarlar genellikle eserlerinde Beyaz Rusları işlerken özellikle asil, iş bilir, güvenilir, kültürlü, mücadeleci tipler olarak tasvir ederler. Beyaz Rusların Türkiye yılları beraberinde yoksulluk, çalışma zorunluluğu getiren sıkıntılı günler olarak ifade edilebilir. Beyaz Ruslar İstanbul'da pek çok iş sektöründe çalışıp toplumla yoğun etkileşimleri neticesinde şehrin dokusunu değiştirir, kültürel kodlara da dokunurlar. Türkiye yıllarında Beyaz Ruslar bir yandan karakter özellikleriyle övülürken öte yandan şehirde özellikle ahlaki normlara aykırı davranışları olduğu gerekçesiyle endişe yaratır ve sert eleştirilere maruz kalırlar. Ancak şehrin sert tavrı Beyaz Ruslara karşı zamanla yumuşar; onlara bakışın değişmesiyle karşılıklı ilişkiler, Türk insanının bir süre beraber yaşadıkları bu insanları gittiklerinde özleyecekleri şekilde farklı bir boyut kazanır. En nihayetinde Beyaz Rusların yaşamış olduğu göç Türkiye'de iki toplumun birbirini yakından tanıması ve anlamasını sağlamış, sebebiyet verdikleri toplumsal dönüşümle şehrin hayatında sonraki dönemleri etkileyen kalıcı etkiler

bırakmıştır. Tartışmasız kültür taşıyıcısı olarak Beyaz Ruslar, İstanbul ve çevresinde sanat, spor, siyaset ve toplumsal tarihte derin izler bırakmışlardır. Bu haliyle pek çok konuda öğretici bir okul konumuna erişen Beyaz Ruslar, Mütareke İstanbul'unun baş aktörleri olmuşlardır.

Kaynaklar

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

ACAR KAPLAN Kezban (2017) Beyaz Rus Mültecilerinin Gözünden Millî Mücadele ve Ankara Hükümeti ile Olan İlişkileri, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 32, Sayı 2, 2017, s.297-325.

----- (2019) Rusça ve Türkçe Kaynakların Işığında Beyaz Rus Mültecilerinin Anadolu'daki Yaşamları, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt 34, Sayı 1, s. 1-22.

AR Bilge (2019) İşgal İstanbul'unun Kentsel Dönüşümünü Beyaz Ruslar Üzerinden Okumak, *Yıllık*, Sayı 1, s. 101-122.

BAKAR Bülent (2012), *Esir Şehrin Misafirleri: Beyaz Ruslar*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul.

BARAN Tülay Alim (2006) Mütareke Döneminde İstanbul'daki Rus Mültecilerin Yaşamı, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt 22, Sayı 64,65,66, s.119-140.

CESUR Miray (2024) *Türk-Rus İlişkilerinin İstanbul'daki İzleri (1700-1938)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

CRİSS Nur Bilge (2022) *100. Yılında İstanbul'un İşgal Günleri*, Dördüncü Baskı, Kültür AŞ., İstanbul.

ÇAKMAK Serdar (2022) Bolşevik Devrimi Sonrası Türk Topraklarına Sığınan Beyaz Ruslar, *Joshas Journal*, Cilt 8, Sayı 54, s. 884-895.

DELEON Jak (1996) *Beyoğlu'nda Beyaz Ruslar*, İkinci Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.

DUMONT Paul (2021) Beyaz Yıllar, *İstanbul 1914-1923*, Haz. Stefanos YERASİMOS, çev. Cüneyt AKALIN, İletişim Yayınları, İstanbul.

GÖÇMEN Muammer (2018), Mütareke Yıllarında Beyaz Rusların İstanbul'daki Sürgün Hayatları, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 20, s.200-216.

- GÜNEŞ Yusuf Sinan (2021) *İstanbul Sosyal Hayatında Deniz (1850-1960)*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- GÜRSOY Yaşar (2022) *Devrimi Kadınlar Yapar: Atatürk'ün Öncü Kadınları*, Destek Yayınları, İstanbul.
- KARADOĞAN C. Umut (2011) İşgal Döneminde İstanbul ve Gelibolu'da Bolşevik Aleyhtarı Wrangel Ordusu, *Bilgi*, Sayı 57, s. 135-157
- OLCAY Türkan (2018) İstanbul'da Rus Mülteci Okulları (1920-1925), *Turkish History Education Journal*, Cilt 7, Sayı, 2, s. 325-343.
- ÖNEN Selin (2018) Toplumsal Tarih Çerçevesinde İstanbul'daki Modernleşme ve Eğlence Hayatı, *İletişim*, Sayı 29, s. 301-305.
- ÖZDEMİR Fatih (2011) İstanbul'dan İnsan Manzaraları: Türk Romanında Beyaz Ruslar, *Çankaya University Journal of Humanities and Social Sciences*, Cilt 8, Sayı 2, s. 215-262.
- (2009) *Türk Romanında Ruslar*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Tükiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- SELVİ Umut (2010) *Kentsel Gelişme Dinamikleri Çerçevesinde İstanbul'da Plaj Olgusu*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- SİĞİRDJİ Marina (2021), *Mı rodod iz Stambula: po sledam beloemigrantov v Turtsii prodeleniye*, Bosfor Global, İstanbul.
- SVETLANA Uturgauri (2015) Beyaz Ruslar ve Kemalist Türkiye, *38. ICANAS 38. Uluslararası Asya Ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, (10-15 Eylül 2007, Ankara) Tarih ve Medeniyetler Tarihi, Cilt VII, Bildiriler*, Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara, s.3249-3252.
- TEMEL Mehmet (1998) *İşgal Yıllarında İstanbul'un Sosyal Durumu*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- TOPAL Coşkun (2008) Mütareke Sonrası İstanbul'da Rus Mülteciler, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 176, s. 173-182.
- TOPRAK Zafer (1993) Mütareke Döneminde İstanbul, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 6, Kültür Bakanlığı Tarih Vakfı, İstanbul, s. 19-23.
- ÜÇGÜL Sevinç (2018) İstanbul'da Rus Göçmen Basının Görsel Mizahı: "Zarnitsı" Dergisinde Yer Alan Karikatürler", *Turkish Studies*, Cilt 13, Sayı 28, (Kasım), s. 1041-1064.

YÜCEL Ömer Faruk (2022) Gazetecilik ve Edebiyatın Gelişmesinde “Tefrika”nın Rolü ve İşlevi Üzerine Bir Değerlendirme, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 17, Sayı 2, s. 369-388.

Gazeteler

(1920) *Vakit*, 29 Kasım.

(1920) *Dersaadet*, 21 Kasım.

(1934) Memnun, *Akşam*, 7 Haziran, s. 7.

(1936) Azizlik Etmek İsterken, *Akşam*, 29 Temmuz, s. 8-9.

(1939) Beyaz Rusya, *Akşam*, 19 Eylül, s.5.

A. H. (1929) Satın Alınan Bahtiyarlık, *Cumhuriyeti*, 13 Kânunusani, s. 4.

ADİL Fikret (1939) Gardenban Geceleri, *Vakit*, 8 Temmuz, s. 5.

ADNAN Ali (1934) Bozyaka Geceleri, *İzmir Ticaret Postası*, 3 Ekim, s. 5.

CAHİT Burhan (1933) Kır Çiçeği, *Milliyet*, 10 Kasım, s. 4.

CELAL Peride (1943) Aşkın Doğuşu, *Cumhuriyet*, 21 Ekim, s. 3.

ENİS Reşat (1941) Kaldırımların Kokusu, *Bugün*, 22 Mayıs, s. 2.

ES Hikmet Feridun (1940) Kahverengi Elbise, *Akşam*, 30 Temmuz, s. 6.

FAİK Mümtaz (1929) Vicdan Azabı, *Cumhuriyet*, 14 Şubat, s. 4.

----- (1929) Sevgilinin Sesi, *Cumhuriyet*, 1 Ağustos, s. 4.

GÜNDÜZ Aka (1937) Zekerriyya Sofrası, *Açık Söz*, 1 Mayıs, s. 4.

HALİD Refik (1939) Çete, *Akşam*, 29 Mayıs, s. 6.

HULUSİ Kenan (1941) Bir Beyaz Rus Hikâyesi, *Vakit*, 15 Ocak, s. 3.

İZZET Etem (1932) Gözyaşları, *Milliyet*, 23 Nisan, s. 5.

----- (1932) Gözyaşları, *Milliyet*, 24 Nisan, s. 5.

İZZET Selami (1930) Gönül Ferman Dinlemez, *Akşam*, 19 Ekim, s. 3.

----- (1930) Gönül Ferman Dinlemez, *Akşam*, 23 Ekim, s. 6.

KADRI Yakup (1336) Rus Hilesi, *İkdam*, 19 Teşrin-i Sani 1336.

NURETTİN Vala (1940) Üçüncü Cins Muhacir, *Akşam*, 20 Aralık, s. 3.

RAGIP Kemal (1935) Gizli Eller, *Cumhuriyet*, 23 Mart, s. 6.

RAHMİ Hüseyin (1929) Namuslu Kokotlar, *Vakit*, 4 Ocak, s. 2.

----- (1929) Namuslu Kokotlar, *Vakit*, 7 Ocak, s. 5.

RIFKI Falih (1934) Neşriyat, *Hâkimiyeti Milliye*, 8 Ağustos, s. 1.

RUBAJANSKİ Mm (1932) Roz Nuvar, *Vakit*, 6 Haziran, s. 5.

----- (1932) Roz Nuvar, *Vakit*, 24 Haziran, s. 5.

----- (1932) Roz Nuvar, *Vakit*, 25 Haziran, s. 5.

----- (1932) Roz Nuvar, *Vakit*, 12 Temmuz, s. 6.

----- (1932) Roz Nuvar, *Vakit*, 20 Temmuz, s. 5.

----- (1932) Roz Nuvar, *Vakit*, 28 Temmuz, s. 10.

SAFA Peyami (1937) Biz İnsanlar, *Cumhuriyet*, 8 Nisan, s. 5.

----- (1937) Biz İnsanlar, *Cumhuriyet*, 12 Nisan, s. 5

TOPLU İğne (1939) Hazır İstanbul'da İken: İstanbul Plajlarına Dair!, *Vakit*, 3 Ağustos, s. 2.

YESARİ Mahmut (1936) Yakut Yüzük, *Cumhuriyet*, 3 Mayıs, s. 5.

----- (1936) Yakut Yüzük, *Cumhuriyet*, 4 Mayıs, s. 5.

----- (1936) Yakut Yüzük, *Cumhuriyet*, 5 Mayıs, s. 5.